

Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

KLOSTERMANNOVA ŠUMAVA

Obraz Šumavy v povídkách a románech Karla Klostermanna

KLOSTERMANN'S BOHEMIAN FOREST

The picture of the Bohemian Forest in Klostermann's tales and novels

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Anna Stejskalová

Autorka diplomové práce: Lenka Kofroňová

Holšiny 177, 262 11 Rosovice

7. ročník

český jazyk - německý jazyk

2002 - 2009, prezenční studium

Měsíc a rok dokončení diplomové práce: červen 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury.

Kapitola 1. a 2. formě

V Holšinech 25. 6. 2009

Kaprová / Kursa
podpis

Chtěla bych poděkovat paní doktorce Anně Stejskalové za vedení,
čas strávený nad touto prací a za cenné rady a podnětné připomínky
k jejímu obsahu a formě.

1. ÚVOD	4
2. PRÁVNÍ A LITERÁRNÍ KONTEXT	6
2.1. Právní kontext	7
2.2. Literární kontext	12
2.2.1. Vlivy Karla Klostermanna	12
2.2.2. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	16
2.2.3. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	17
2.2.4. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	21
2.2.5. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	26
3. PRÁVNÍ A LITERÁRNÍ KONTEXT	30
3.1. Právní kontext	31
3.2. Literární kontext	39
3.2.1. Vlivy Karla Klostermanna	47
3.2.2. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	52
3.2.3. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	60
3.2.4. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	60
3.2.5. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	62
3.2.6. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	64
3.2.7. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	70
3.2.8. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	74
3.2.9. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	77
3.2.10. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	80
3.2.11. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	81
3.2.12. Vlivy Karla Klostermanna na literaturu	82

OBSAH

ÚVOD	4
1. REALISMUS V ČESKÉ LITERATUŘE.....	6
1.1 Šumava a Karel Klostermann.....	7
2. ŽIVOT A TVORBA KARLA KLOSTERMANNA.....	12
2.1 Důležitá fakta z autorova životopisu.....	12
2.2 Klostermannova tvorba.....	16
2.2.1 Črty a fejetony.....	17
2.2.2 Povídky.....	21
2.2.3 Romány.....	26
3. TZV. ŠUMAVSKÁ TRILOGIE a SKLÁŘI.....	30
3.1 Ze světa lesních samot.....	31
3.2 V ráji šumavském.....	39
3.3 Kam spějí děti.....	47
3.4 Skláři.....	52
4. NĚKOLIK POZNÁMEK KE KLOSTERMANNOVÝM PRÓZÁM.....	60
4.1 Prostředí a postavy.....	60
4.2 Vypravěč, kompozice a jazyk.....	62
4.3 Šumava jiná a jindy.....	64
5. VÝZNAM A PŘÍNOS KLOSTERMANNOVÝCH PRÓZ.....	70
ZÁVĚR.....	74
PRAMENY A LITERATURA.....	77
ANOTACE.....	80
RESUMÉ.....	81
KLÍČOVÁ SLOVA.....	82

Úvod

Práce pojednává o jedné z výrazných postav českého literárního realismu – o Karlu Klostermannovi. Karel Klostermann byl jedním z našich nejpłodnějších a nejčtenějších autorů. Mezi českými realistickými romanopisci, kteří čerpali své náměty z lidového života, zaujímá Klostermann do jisté míry zvláštní postavení, protože se až na určité výjimky ve svých románech a povídkách zaměřuje na kraj a lid Šumavy. Klostermanna můžeme nazvat objevitelem Šumavy pro českou literaturu s ohledem na její přírodní a lidový svéráz. Josefu Rankovi a Adalbertu Stifterovi, kteří mohou být považováni v tomto směru za jeho německé předchůdce, se nepodařilo proniknout do poezie šumavské přírody i života tamního lidu tak hluboko, jak to dokázal Klostermann. Jedinečnost jeho díla spočívá právě ve způsobu, jak svět šumavských hvozdů a jejich obyvatel viděl a ve svých povídkách a románech zobrazil.

Počáteční kapitoly práce věnuji realismu v české literatuře a životu Karla Klostermanna, poté se zaměřím na jeho literární tvorbu, kterou budu sledovat chronologicky, tedy podle data vzniku jednotlivých děl. Klostermann začal psát v 2. polovině 80. let 19. století do časopisů. Šlo většinou o kratší črty a fejetony, v nichž už se objevovala šumavská témata. Články měly kladný ohlas, a tak Klostermann přistoupil k delším epickým formám - sáhl po povídce a románu. Hlavní část diplomové práce je zaměřena na romány tvořící volnou tzv. šumavskou trilogii (Ze světa lesních samot, V ráji šumavském, Kam spějí děti), na román Skláři a povídkové soubory Odysea soudního sluhy a V srdci šumavských hvozdů. Každé z uvedených děl je základem pro samostatnou kapitolu a sleduje způsoby a postupy, které autor používá při zobrazování šumavské

krajiny a charakterů a osudů jejich obyvatel. Pokud jde o povídkové soubory, blíže se seznámíme jen s vybranými, především pak s jejich postavami. Závěrečné kapitoly práce se zabývají místopisem, jazykem a polohou a postavením vypravěče v Klostermannových dílech, věnují pozornost nejvýraznějším románovým postavám a zpracování Šumavy jako tématu v tvorbě dalších spisovatelů, např. ze starších Adalberta Stiftera, Josefa Ranka a z autorů 20. století např. Rudolfa Kalčíka.

Při hledání materiálů o životě a díle Karla Klostermanna jsem bohužel nebyla příliš úspěšná, odborných publikací vyšlo velmi málo a většinou nebyly ani v našich největších knihovnách k dispozici. Vycházela jsem proto nejvíce z předmluv a doslovů k různým vydáním spisovatelových děl a využila jsem i webové stránky o Klostermannovi. Základní informace pocházejí z nejrůznějších literárních lexikonů, zajímavé poznatky se nacházely také v publikacích stojících na pomezí beletrie o odborné literatury. Cenným zdrojem poznatků mi byla i Klostermannova vzpomínková kniha *Vzpomínky z mého mládí*. Na podzim loňského roku se na Šumavě v Srní konala konference na téma *Šumavská krajina a její spisovatel*. Z konference bude vydán sborník, není však dosud k dispozici.

1. Realismus v české literatuře

V osmdesátých letech devatenáctého století se v české literatuře v plné míře uplatňoval realismus. Realističtí spisovatelé využívali své znalosti přírody, prostředí, veřejného i soukromého života lidí, z nichž často učinili hrdiny svých románů a povídek, v tvorbě rovněž uplatňovali své osobní vztahy k tomu či onomu kraji a jeho obyvatelům, využívali znalosti jejich povahových vlastností. Předložili čtenářům obraz skutečného života v jeho mnohotvárnosti, bohatosti, se zákonitostmi, jimiž se řídí, ale také s nečekanými a mnohdy otřesnými zvraty. Realistický proud zaujal tvrdý postoj vůči doznívajícím romantickým tendencím v literatuře. Pramenil nepochybně ze soudobé politické a hospodářské situace, která nutila spisovatele k důkladnějšímu pozorování života a podrobnějšímu sledování skutečných problémů zprostředkovaných hrdiny ne už vysněnými, ale živými.

K tomu přistupuje ještě další znak pro realismus charakteristický - typizace. Realismu nejde jen o pouhou kopii skutečnosti, i když věrnou, ale o zobrazení typických charakterů za typických okolností, tedy o typizaci.

Český román a česká povídka se v posledních desetiletích 19. století stávají obrazem soudobého českého života. Realismus se zřetelněji projevuje v prózách a dramatech s venkovskými náměty a většinou se pro svou typičnost stávají i dokladem života v určitém regionu v určitém období, mají tedy nejen uměleckou, ale i dokumentární hodnotu.

Realistické spisovatele spojuje poznání, že venkovská společnost se ocitla v hospodářské i mravní krizi a její problémy nejsou pouze individuální, nýbrž obecné. Důležité je, jak se různí spisovatelé k tomuto

poznání stavějí a jak se snaží s tímto problémem vyrovnat. Mnozí z nich proto, že nechápou příčiny uvedeného jevu, se omezují jen na prosté konstatování existence společenských rozporů. Zobrazují skutečnost, obraz, který předkládají, je pravdivý, ale zůstává jen v rovině kritiky. K těmto spisovatelům se řadí rovněž Karel Klostermann, povídkář a romanopisec, jenž objevil pro českou literaturu Šumavu a Pošumaví a ukázal českým čtenářům Šumavu, jaká skutečně byla v dobách, kdy ji ještě nekřížovaly silnice a dokonce byla v některých svých částech skoro nepřístupná, zvláště v zimě, kdy cesty zavál sníh. Šumavu, s níž byl spojen jeho rod po několik generací.

1.1 Šumava a Karel Klostermann

Mnohé kouty naší vlasti mají spisovatele, kteří zachycují jejich podobu v jednotlivých ročních obdobích i v průběhu času. Jedním z těchto regionů je Šumava, rozsáhlé pohoří na hranicích Česka, Rakouska a německého Bavorska.

Šumava je oblast, která se svým vzhledem a charakterem výrazně odlišuje od okolní krajiny. Pro řadu spisovatelů se stala zdrojem množství zajímavých námětů a dala vzniknout mnoha literárním dílům. Krajina porostlá hlubokými hvozdy, prosluněné paseky, tichá jezera i divoké potoky, tvrdý život dřevorubců, sklářů, hajných, poklidná idyla maloměst v podhůří, boj člověka s přírodou, radikální společenské přeměny a často - hlavně v polovině 20. století - dobrodružné příběhy pohraničníků jsou podněty, které lákaly nejen autory, pro které byl tento kraj domovem, ale i ty, kteří látku pro svá díla výtěžili ze zdejších pobytů. Když procházíte či projíždíte Šumavou, nemůžete se se jménem Karla

Klostermanna nesetkat – Klostermannova stezka a cesta, Klostermannova chata, Klostermannovy skály, Klostermannova socha na Javorníku... Jméno spisovatele, který příběhy svých knih čerpal z důkladné znalosti šumavského kraje a jeho obyvatel, se zapsalo nesmazatelně do paměti nejen místních.

Šumavě a jejímu lidu věnoval Karel Klostermann valnou část svého díla, jen výjimečně se některé jeho prózy odehrávají jinde, např. Praha tvoří pozadí rozsáhlého románu Suplent, v Paříži se ocitáme v díle Ve světlech a stínech Babelu a město Vídeň se objevuje např. v románu Za štěstím. Klostermannův přínos pro českou literaturu spočívá právě v tom, že čtenářům představil dosud neznámý svět s místy, kam v jeho době ještě nevstoupila lidská noha. Pro českou literaturu je jeho objevitelem, stejně jako Karolína Světlá objevila kraj i lid v Podještědí, Antal Stašek Krkonoše, Alois Jirásek Orlické hory, Teréza Nováková český východ, Josef Holeček český jih apod. Z literárněhistorického hlediska jej řadíme mezi spisovatele na pomezí realismu a naturalismu, díky své fantazii však tíhl i k romantismu. Literární tvorbou obohatil vývoj české venkovské realistické prózy, kterou v té době reprezentovali např. Karel Václav Rais, Teréza Nováková, Josef Holeček aj.

Klostermannovy šumavské povídky a romány nabízejí čtenáři obrazy přírody a lidí, charakterizuje je zasvěcenost a osobní zaujetí vycházející z pevných svazků, které autora pojí s lidmi a místy. Vždy zdůrazňuje reálný základ svých příběhů. Pro některé z prací čerpá náměty z historie svého rodu, např. v románu Skláři seznamuje čtenáře s rodinou Abelé, z níž pocházela jeho matka, objevuje se zde i jeho otec. Román Kam spějí děti je téměř kronikou hrádecké větve Klostermannova rodu. Často se uvádí, že Klostermannové přišli na Šumavu odněkud z Porýní a koncem

17. století se usadili na panství královského horního města Kašperské Hory, na Horské Kvildě. Skutečností je, že tam od uvedené doby žila Klostermannova rodina, jejímž přímým potomkem byl spisovatel.

Šumava a Karel Klostermann patří natrvalo k sobě. Svě první setkání s tímto pro něj osudovým krajem popsal takto:

Za těchto prázdnin roku 1857 otec mě poprvé zavedl do rodných svých hor a lesů šumavských, do Kvildy, do Schlosselwaldu, do statku své sestry a do Dolního Schlosselwaldu, do rodného svého statku, jež držel jeho bratr Václav, poslední rychtář bývalé svobodné kr. frejrychty Stodůlský podíl I. díl čili Rehberské. Z těch časů jsem prožil s každým rokem část svých prázdnin v těchto ponurých a přece tak krásných končinách, jež srostly s mým srdcem i s prostým, drsným lidem mně příbuzným, s nímž jsem se i později, za svých mužných let, nepřestával stýkati.¹

Klostermann poznal Šumavu a její obyvatele velmi důkladně a zblízka. Po otci pocházel ze starého německého selského rodu z okolí Kašperských Hor, z horního Povydří. Už v dětství proputoval se svým otcem, který tu působil jako lékař, nejzapadlejší šumavské kouty a vracel se sem každoročně během středoškolských a vysokoškolských studií i později jako profesor na německé reálce v Plzni, aby tu trávil prázdniny. Šumava ho okouzila jak svými idylickými zákoutími a samotami, tak svou hrůznou a romantickou krásou, zvláště ho přitahovalo srdce Šumavy – Srní a okolí. Na základě vlastních poznatků využil ve svých dílech širokou a pestrou paletu šumavských námětů – vsi, samoty, hájovny, statky, krajinu

¹ Klostermann, K.: Vzpomínky na Šumavu, s. 63

letní či zimní, zmítanou letní bouří nebo sněhovou vichřicí... Zobrazoval nejen přírodní scenérie a mistrně zachytil šumavského genia loci, ale zaznamenal i hospodářsko-spoločenský vývoj kraje v druhé polovině devatenáctého století.

Načrtl kus šumavských dějin a zobrazil region všestranně, jako samostatný, originální, v sobě uzavřený společenský okruh. Všimal si lidí, především těch drobných – dřevařů, hajných, sklářů, lesníků, sedláků, ale i pytláků, pašeráků a podvodníků. Přiblížil nám jejich osudy, svérázné způsoby a zvyky, tradice, samorostlé názory, jejich každodenní život. Příroda a lidé tvoří jednolitý celek, jedno bez druhého by bylo nemyslitelné. Lidé jsou na přírodě silně závislí – někdy je k nim nevlídná, týrá je, vyčerpává, ale na druhou stranu je především utváří, živí, vychovává.

Klostermannův výstižný, mnohdy ironický, ale zároveň chápavý pohled na šumavskou realitu nezůstal bez povšimnutí, navíc tím, že ze Šumavy udělal v některých dílech do jisté míry nositele děje, mají jeho romány a povídky určitou dynamiku. Šumavu zobrazoval velmi sugestivně - vyjadřoval tak svou příslušnost k rodovým kořenům a ke svému původu, lásku k tomuto kraji a do jisté míry i nostalgii po Šumavě, která již neexistuje. Zobrazil ji především takovou, jakou ji znal z dob svého mládí, zachytil však i změny, které se v ní udály po osudné vichřici v roce 1870. Vše líčí dle svých slov pravdivě, bez lichocení i nevraživosti, zobrazuje skutečnost, jak se s ní setkal, tvrdou a syrovou.

Klostermannovi se často říká básník Šumavy, poprvé ho tak nazval Jaroslav Kamper v článku Das böhmische Literaturjahr (Český literární rok

– pozn.) v časopise Magazin für Litteratur v roce 1894, a toto označení dnes může plně nahradit jeho jméno. Jeho tvorba je s šumavským regionem tak úzce spjata, že o něm hovoříme jako o „Klostermannově Šumavě“. I díky jeho románům se Šumava stala vyhledávanou turistickou oblastí.

Karel August Klostermann, jak znělo jeho celé jméno, byl významný český-německý spisovatel přelomu 19. a 20. století s regionálním zaměřením na oblast Šumavy, představitel venkovské realistické prózy. Narodil se roku 1848 a zemřel v roce 1923.

Jeho otce je považoval Josef Klostermann a byl synem šumavského sklárky a současně učebny bez robotních povinností. Pocházel přímo ze staré Šumavy, z Hrádku u Smí, kde stával selákův dvůr rodu Klostermannů z maj. Wundenbuerhof. Stal se učedníkem a v tomto povolání se dostal do Vídně, kde v rámci Rakouska, kam české země patřily, se nacházela i obec Hrádek v Horních Rakousích, jižně od Šumavy. Právě v Hrádku, že Karel Klostermann 15. února roku 1848 narodil. Matka Klara, rozená Hanzerová, pocházela z rakouské strany Šumavy, ze staré vesnice zvaná Hřeben. Která významně přispěla k rozvoji šumavského sklárství. Znála ji jako mladý lékař ve sklárnách poznal její rodiče, což Rodiče silně ovlivnili a formovali osobnost mladého Klostermanna. Jeho příběh, které od nich slyšel či je sám s nimi zažil, zpracoval básnicky a se dokonal v kovářství. Matčinu rodinu věnoval celý život, věnoval ji v rakouské rodině Abelců s názvem Skláři, jenž patří k jeho neoddělitelným děm. Karel byl nejstarším z deseti sourozenců, kteří se dožili dospělosti. V Hrádku se rodině příliš nedařilo, a tak se v srpnu 1849 přestěhoval do Sasice, kde otec nastoupil jako praktický lékař. Po příchodu do Sasice si Klostermannovi najali chůvu Šebimr, která

2. Život a tvorba Karla Klostermanna

2.1 Důležitá fakta z autorova životopisu - Karel Klostermann

(1848 – 1923)

Karel Faustin Klostermann, jak znělo jeho celé jméno, byl významný česko-německý spisovatel přelomu 19. a 20. století s regionálním zaměřením na oblast Šumavy, představitel venkovské realistické prózy. Narodil se roku 1848 a zemřel v roce 1923.

Jeho otec se jmenoval Josef Klostermann a byl synem šumavského sedláka ze svobodné rychty bez robotních povinností. Pocházel přímo ze srdce Šumavy, z Hrádku u Srní, kde stával selský dvůr rodu Klostermannů, zvaný Wurmbauerhof. Stal se lékařem a v tomto povolání měnil často působiště. V rámci Rakouska, kam české země patřily, se dostal služebně do Haagu v Horních Rakousích, jižně od Šumavy. Právě v Haagu se Karel Klostermann 15. února roku 1848 narodil. Matka Charlotta, rozená Hauerová, pocházela z rakouské strany Šumavy, ze staré sklářské rodiny Abélů, která významně přispěla k rozvoji šumavského sklářství. Právě u Abélů ji jako mladý lékař ve sklárnách poznal spisovatelův otec. Rodiče silně ovlivnili a formovali osobnost mladého Klostermanna – mnoho příběhů, které od nich slyšel či je sám s nimi zažil, zpracoval literárně, a to dokonce několikrát. Matčinu rodu věnoval celý román, ságu podnikatelského rodu Abélů s názvem Skláři, jenž patří k jeho nejhodnotnějším dílům. Karel byl nejstarším z deseti sourozenců, kteří se dožili dospělosti. V Haagu se rodině příliš nedařilo, a tak se v květnu 1849 přestěhovali do Sušice, kde otec nastoupil jako praktický lékař. Po příchodu do Sušice si Klostermannovi najali chůvu Sabinu, která

byla pozdějšímu spisovateli druhou matkou, a to až do pozdního věku. Začátkem roku 1854 byl otec povolán knížetem Gustavem Lambertem na místo panského lékaře v Žichovicích pod Rábím. Klostermann prožíval volné a bezstarostné dětství, otec mu dopřával volnost v plné míře, a tak chlapec pobíhal po lesích, koupal se v Otavě, stýkal se s pasáčky, lesníky aj. Dětství trávil především v Žichovicích a Štěkni. V letech 1855–1857 navštěvoval školu ve Stříbrných Horách (do té doby ho doma vzdělávala matka), dnes součást obce Nalžovské Hory. Na zdejšího učitele Petra Šafránka vzpomíná v autobiografii *Červánky mého mládí*. Vystudoval písecké gymnázium a poté odešel na otcovo přání do Vídně na lékařskou fakultu, tu však po čtyřech letech opustil, aniž studia dokončil.

V dalších letech se nejprve stal soukromým vychovatelem v Zamberku ve východních Čechách, poté nastoupil ve Vídni do redakce pročeského časopisu *Wanderer*, jehož vydávání bylo ale z finančních důvodů po roce zastaveno. Protože v té době byl vypsán konkurz na místo suplenta (suplent byl pomocný zastupující učitel s vyhlídkou na trvalé zařazení) na německé reálce v Plzni. Požadavek dobré znalosti francouzštiny splňoval jen malý počet uchazečů, a tak se Klostermannova žádost setkala s příznivou odezvou. Roku 1873 nastoupil na suplentské místo, pět let poté se na témž ústavu stal řádnou učitelskou silou a po dalších třech letech (tehdy předepsaná zkušební lhůta), v roce 1881, byl jmenován profesorem. Karel Klostermann vyučoval na plzeňské reálce němčinu a francouzštinu až do roku 1908, kdy odešel do penze. Jeho osobnost se dostala do popředí nejen kulturního, ale i politického života v Plzni. Dlouhá léta byl členem plzeňského obecního zastupitelstva, pak byl zvolen do městské rady a později i do okresního zastupitelstva. Několik let byl také v městské radě referentem všeobecné nemocnice a členem nebo

funkcionářem řady spolků, jako např. Měšťanské besedy, Literárního spolku, byl předsedou a zakladatelem Spolku proti týrání zvířat, předsedou Osvětového svazu, čestným občanem měst Plzně, Sušice, Štěkně a několika venkovských obcí.

Jak už bylo uvedeno na jiném místě, jako žák a student i jako učitel pobýval o prázdninách u svých selských příbuzných z otcovy strany v Srní a okolí, ponejvíce na tzv. Kamenném domě u tety, otcovy sestry. Výchozím bodem jeho cest za poznáváním lidských osudů a proměn šumavské přírody se stala osada Hrádek, tehdy známá pod německým názvem Schlösselwald, kde se nacházel rodový statek Klostermannů. Trvale ho sem přivedla jeho láska k přírodě a ke zvířatům. Celé měsíce se potuloval po nejskrytějších zákoutích a samotách, stýkal se s dřevorubci, pastýři, lesníky. Prošel kraj křížem krážem, seznámil se s tehdejšími poměry a historií. Vyrůstal ve spojení se šumavskou přírodou a lidmi, kteří zde žili, stal se skutečným znalcem kraje, odkud také čerpal většinu motivů a témat pro povídky a romány.

Byl dvakrát ženatý; po smrti první ženy v roce 1898 se jeho druhou ženou stala zámožná vdova po továrníkovi, což ho finančně zabezpečilo až do konce života a umožnilo mu plně se věnovat literární práci.

V letech první světové války Klostermann onemocněl těžkým zápalem plic, z něhož se jen pomalu zotavoval. Navíc se pro něj v té době nenašel vhodný letní byt, aby měl potřebný venkovský vzduch. Až kníže Alfred Windischgrätz mu nabídl pobyt na svém zámku ve Štěkní a i po vyvlastnění zámku po vzniku republiky prosadil, aby nemocnému spisovateli byl letní byt ponechán k doživotnímu užívání. Zanedlouho poté, 16. července 1923, Klostermann ve Štěkní zemřel. Město Plzeň zařídilo jednak slavnostní rozloučení před zámkem, jednak převoz ostatků do Plzně,

kde byl spisovatel pohřben do čestného hrobu na Ústředním hřbitově. Hrob zdobí jednoduchý kříž s plechovým Kristem podobný těm, které vidáme na některých místech Šumavy dodnes. V přední části hrobu se tyčí mohutný žulový balvan ze Šumavy se spisovatelovým reliéfním portrétem a nápisem Karel Klostermann 1848-1923. Na kameni se nachází rozevřená kovová kniha s vyrytými tituly Klostermannových románů. Kříž i balvan obklopují lesní stromy.

I po smrti se Klostermannovi dostalo a vlastně dodnes dostává různých poct. Protože byl jedním z iniciátorů stavby rozhledny na šumavském vrchu Javorník, jež byla otevřena 28. srpna 1938, nese po něm jméno Klostermannova rozhledna. Ve městě Železná Ruda po spisovateli pojmenovali základní školu a náměstí.

Rok 2008 znamenal oživení zájmu o autorovu osobnost i tvorbu, protože uplynulo 160 let od jeho narození a 85 let od jeho smrti. Rok byl vyhlášen „Rokem oslav výročí Karla Klostermanna“ a na obou stranách hranic, na české i bavorské, se konala řada vzpomínkových akcí a výstav. Při této příležitosti Pivovar Strakonice představil polotmavý ležák pojmenovaný Klostermann. Česká pošta vydala ke 160. výročí spisovatelova narození poštovní známku s jeho portrétem, kterou vytvořili grafik Jan Kavan a rytec Václav Fajt. Spolu se známkou byl představen i její pamětní list, který obsahuje také příležitostné razítko a emblém budovy Evropského domu. Zde sídlí Francouzská aliance, jejímž zakladatelem v Čechách a prvním ředitelem plzeňské pobočky byl právě Klostermann. U štěkeňského zámku byl zasazen Dub Karla Klostermanna.

2.2 Klostermannova tvorba

Klostermannova tvorba je velmi rozsáhlá, patřil k nejpłodnějším českým beletristům. Dílo se skládá z úctyhodných tří set krátkých prací, obrázků a kreseb z cest, črt, skic, povídek, z nichž asi 160 je psáno česky. Vycházely jak časopisecky v dobových beletristických periodikách, novinách či kalendářích pod jeho vlastním jménem nebo pod pseudonymem Faustin, Doubravský, či bez podpisu, tak knižně. Románovou část díla tvoří přes třicet svazků. Do české literatury Klostermann vstoupil už jako zralá osobnost.

Vedle drobných próz, povídek a románů, o kterých pojednávají následující kapitoly, najdeme v Klostermannově tvorbě i vzpomínkové knihy, v nichž si mimo jiné evokoval své dětství, mládí i studia. Systematicky uspořádané vzpomínky vyšly v knižní podobě s názvy *Ve světlech a stínech Bábelu* (1907) a *Na útěku* (1923). Ke středoškolským studiím a mládí strávenému v Pošumaví se Klostermann vrátil dvoudílnou vzpomínkovou knihou *Červánky mého mládí* (1926). Dělí se do čtyř částí a obsahuje mnoho zajímavého a dokumentárního materiálu, zejména o tehdejších středoškolském systému.

Okrajově se Klostermann také věnoval překladatelské činnosti. Přeložil např. knihu *Manžel* (1896) od autorky italského romantismu Bruno Speraniové a historické drama Maurice Maeterlincka *Monna Vanna* (1905). Do výročních zpráv (1875, 1878) plzeňské reálky, kde vyučoval, napsal dva odborné články o francouzštině. Mezi odborné texty je řazena i jeho předmluva ke knize Leopolda Zeithammera s názvem *Land und Leute des Böhmerwaldes* (1880).

Z Klostermannových spisů byl také pořízen v roce 1923 almanach (výbor pro mládež), k němuž spisovatel přispěl i svými návrhy, nazvaný *Klostermann mládeži*. V rukopise zůstalo drama *Boj se slabých* (téma Zbyňka Bukvice) a již zmiňovaný překlad Maeterlinckovy *Monny Vanny*.

Za romány *Ze světa lesních samot*, *Za štěstím*, *Světák z Podlesí*, *Mlhy na Blatech* a *Suplent* obdržel spisovatel cenu České akademie.

Kritici 90. let 19. století, hlavně František Xaver Šalda a Jindřich Vodák, Klostermannovo dílo neuznávali. Vytýkali mu přílišnou popisnost a snahu o líbivost, přesto se však autor od prvních románů těšil stoupající čtenářské oblibě. Nejprísněji, takřka nepřátelsky až zamítavě se stavěl ke Klostermannovu dílu kritik „Literárních listů“ a „Času“ Jindřich Vodák. V jeho díle postrádal originalitu, propracovanou psychologii a přirovnal ho k povídkám pro mládež, které poučují o životě Eskymáků, Indiánů apod. Jako tomu je u kritiky takřka vždy, jde ovšem i v tomto případě o výlučně individuální stanovisko. Kritici neviděli a nehledali v Klostermannově díle klady, které tam vidíme dnes a které z něho činí neodmyslitelnou součást naší literatury.

Literární pozůstalost Karla Klostermanna je uložena v archivu Památníku národního písemnictví v Praze pod číslem 342.

2.2.1 Črty a fejetony

Literární činnost Klostermann zahájil ve své mateřské němčině. Šlo o drobné novinářské črty a fejetony a cestopisná pojednání z cest do zahraničí; teprve později přešel k šumavské tematice. Uveřejňoval je pod pseudonymem Faustin v časopise *Politik*, kam přispíval v letech

1885 - 1886 (časopis vycházel v němčině, byl však už od založení Stanislavem Skrejšovským pročeský) hlavně fejetony pod společným titulem "Heiteres und Trauriges aus dem Böhmerwalde" (tj. "Vesele i smutně ze Šumavy"). Staly se velmi oblíbenými, a proto 16 z nich vyšlo roku 1890 autorovým vlastním nákladem v Plzni pod titulem "Böhmerwaldskizzen" jako jeho první a jediná německy psaná kniha (česky vyšly jako "Črty ze Šumavy" nejprve v překladu Marie Stunové v roce 1923 v nakladatelství Josefa Richarda Vilímka v Praze, pak znovu v roce 1986 pod mírně pozměněným názvem "Črty ze Šumavy 1890" v překladu a úpravě Bohumila Nohejla).

Jde vlastně o pozoruhodnou sbírku postřehů a lze ji označit za publicistický začátek Klostermannovy literární dráhy. Jako dílo řady jiných spisovatelů i Klostermannovo prošlo vývojem od skicovitých záznamů životní reality v určitém období a v určitém prostředí až k rozsáhlým románům líčícím osudy celých rodů.

V úvodních kapitolách Črt se vyznává ze své veliké lásky k šumavské přírodě, místy se dokonce zdá, že brání víc přírodu než lidi. Touží po tom, aby se pokud možno zachovala do budoucna v nezměněné podobě, přesto však postupně přiznává, že nic nemůže zůstat takové jako dřív. Největší smutek pociťuje Klostermann nad mizejícím šumavským pralesem, přestože mnoho pasáží ve svých dílech věnuje líčení jeho ponurosti, strašidelnosti, zrádnosti i drobných „vítězství“ nad místními obyvateli. Je vlastně průvodcem po něčem, co dnes už neexistuje, a tento fakt připomíná hned v první kapitole nazvané „Železná Ruda – Hartmanice – Prášily a chvástalové. Pytlácký příběh“.

Rozumějte mi dobře. Je tady nádherně, neporovnatelně krásně, lidé

*přece jen nestačili oloupit přírodu o její věčné půvaby. Ale ta rázovitá Šumava, její vznešený, posvátný klid, poezie šumících smrkových hvozdů, ta už tady není, zmizela odsud navždy.*¹

Neustále připomíná osudný rok 1870, kdy ničivá vichřice během několika hodin srovnala se zemí to, co rostlo po staletí. Poprvé se tu také zmiňuje o kůrovcové kalamitě, tématu, které později rozšířil na román.

V deseti kapitolách provází čtenáře cestami svého mládí a seznamuje jej s melancholickými zákoutími, tajemnými lesy, nekonečným pralesem, zrádnými bažinami, ale i s některými obyvateli tohoto podivného kraje. S prostými a chudými šumavskými lidmi sympatizuje, projevuje silné sociální cítění, ale neodvažuje se ani pomyslet na změnu společenského systému, zatím jenom upozorňuje na nedostatky, líčí bídu a utrpení a ukazuje i narůstající národnostní nesváry.

I dnešnímu čtenáři má tato rozsahem nevelká kniha co říci – kromě už zmíněných nástinů dřívějších sociálních a národnostních poměrů i o nejasné dávné minulosti Šumavy, o jejím poněmčení i o dozvucích válek. Všim prostupuje starost o budoucnost šumavských lesů, o dostatek pracovních příležitostí a možností obživy. Jako by bylo toto Klostermannovo dílo prvním hlasem vyslovujícím se pro vyhlášení Šumavy za chráněnou krajinnou oblast.

Z literárního hlediska zde najdeme řadu motivů rozpracovaných později v jeho románech a povídkách. V črtě o „broučkové době“ jsou patrné kořeny budoucího románu V ráji šumavském, v některých pohledech do života hajných a dřevorubců zase najdeme základ pro román

¹ Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890, s. 11

Ze světa lesních samot, např. Pytlácký příběh z první kapitoly jako by představoval hajného Vavrucha. V jiné kapitole vypráví o konci jeho života – *před asi patnácti lety našli hajného V... zastřeleného v lese; pachateli byli očividně bavorští pytláci. Zavražděný odpočívá na hřbitově v Srní pod jednoduchým křížem s odpovídajícím nápisem.*¹ I když v pozdějším románu hajný Vavruch tak tragicky nekončí, podoba je více než patrná.

V kratších humorných historkách lze nalézt počátky pozdějších povídek ze souborů Odysea soudního sluhy a V srdci šumavských hvozdů.

Kromě Črt napsal - rovněž německy - dalších přibližně 160 textů – fejetony, novely, povídky, črty, cestopisy atd. Ke spisovatelovu velkému zklamání se ale jeho první pokusy nesetkaly u německého publika s takovým ohlasem, jaký si přál a očekával. Mnohem větší vstřícnost naopak projevili čeští čtenáři a kritici a naléhali, aby psal česky. Řeč pro něho nebyla překážkou, češtinu ovládal velmi dobře (vedle několika jazyků světových). Proto se dlouho nerozmýšlel a začal psát česky. Radu původně německých textů postupně přeložil do češtiny, jiné vyšly už jen česky v beletristických časopisech, novinách, almanaších. Mnohé pak rozpracoval a použil ve svých románech.

Jakmile začal psát česky, zdvihla se proti němu vlna nenávisti, lží a pomluv a vyrojily se spekulace o jeho původu a smýšlení, které mu přinesly nejen jeden problém jak v soukromém, tak v profesním životě. Mezi rozšiřované nepravdivé pomluvy patřila právě i povídačka o neúspěchu na německé straně, protože i v období, kdy vydával svá největší románová díla v českém jazyce, vznikala řada próz německy.

¹ Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890, s. 72

2.2.2 Povídky

Souběžně s románovou tvorbou vznikalo Klostermannovo rozsáhlé dílo povídkové. Drobné prózy mu umožňovaly to, co mu pevná stavba románu nedovolila - zachytit Šumavu šířeji, pestřeji a detailněji, a to jak časoprostorově, tak i pokud jde o charakteristiky jejích svérázných obyvatel. I v povídkách uplatnil Klostermann všechny charakteristické rysy své tvorby: porozumění pro prostého člověka, smysl pro kresbu prostředí, jemný humor, bystrý postřeh a samozřejmě i lásku k domovu. Tyto drobné prozaické útvary se Klostermannovi nejlépe dařily na počátku 20. století. Povídky tvoří řadu svazků: *V srdci šumavských hvozdů* (knižně 1896), *Hostinný dům* (1898), *Bílý samum* (1903), *Ze šumavského podlesí* (1905), *Pošumavské rapsodie* (1908), *Urvané listy* (1908), *Odysea soudního sluhy* (1910), *Dokonalý kavalír* (1922), *Zmizelá osada* (1923), *Ze Šumavy* (1925, překlad Böhmerwaldskizzen), po autorově smrti vyšly ještě *Šumavské povídky* (1925), *Prázdniny na Šumavě* (1926), *Z mého revíru* (1928) a další. Na nevelkém prostoru povídky předvádí autor šumavské dřevorubce, světáky, ale i „čaroděje“ a „šupáky“ z několika zorných úhlů. Jeho cílem je ukázat, že i v těchto nápadných a od okolí výrazně se lišících jedincích lze najít lidské jádro, a poukázat na sociální problémy a další pohnutky, které tyto lidi vyhánějí z jejich horského domova.

Soubor *V srdci šumavských hvozdů* (1896) obsahuje celkem 11 povídek se zdánlivě jednoduchým dějem, přičemž důležitost autor přikládá hlavně kresbě charakterů postav. Z tohoto pohledu lze některé povídky označit za povahopisné a zčásti i životopisné. Taková je hned první povídka ze svazku nazvaná *Čaroděj*. Ústřední postavou je tu Lukáš,

jehož jméno je pro mnohé synonymem pochybné existence. S manželkou a pěti dětmi bydlí v nájmu, nemá vlastní majetek ani stálou práci, pracuje, jen když musí, aby rodina neumřela hladem. Vlastní chudobě se směje a rád se žertem chlubí, že neviděl nikdy pohromadě tolik zlatek, kolik má dětí. Nikomu nikdy neublížil, přesto se po celém kraji těšil nezasloužené pověsti nebezpečného čaroděje. Proto není divu, že záhvozdští vesničané radostně přivítali jeho rozhodnutí, že se jako spousta jiných před ním vystěhuje do Ameriky. Od té doby už o něm ani jeho rodině nikdo neslyšel. Na kresbě charakterů je založena i povídka *Vodní supové*. Vypráví o dvou znepřátelených rodinách žijících na protilehlých březích řeky Otavy v odloučenosti od ostatního světa. Neživí je půda, ale voda - drží se zásady pobřežního práva, že vše, co voda přináší, jim patří. Usmíří je až láska jejich dětí. Oproti "vodním supům" sympaticky působí postava asi třicetiletého Franty z povídky *Nová křídlovka*. Je představen jako hodný a bezúhonný člověk, živí se poctivě, pilně pracuje, trpělivě nese svůj osud a za příkoří se nemstí, i když by mu to jeho obrovská síla umožňovala. Vesničané však o něm říkají, že nemá duši a snad ani krev v těle. Dokonale se vyzná v rybách a v hudbě, ale mimo to už v ničem, natož v lásce a umění jednat se ženami. Lhostejně přijal i to, když nedopatřením stanul před soudem, či když pro vlastní nerozhodnost musel nevěstu postoupit svému ovdovělému otci. Nebyl schopen vášní ani živějšího citového vzplanutí, pro nic se nedovedl nadchnout. I takové povahy na Šumavě nacházíme - nepraktické, nerozhodné, pro život nepoužitelné, přitom pro přežití v drsné krajině bychom očekávali vlastnosti opačné. Humoristický ráz má povídka o dvou sedlácích pojmenovaná *Dva chytráci*, pochmurněji potom působí povídka *Červené srdce* o osudu slabomyslné Anežky a *Vánoce pod sněhem*. V této

povídkce využil Klostermann své vzpomínky z mládí a hlavně vyprávění svého otce. Vypravuje v ní, jak kdysi jeho otec, ještě jako začínající lékař, byl právě na Štědrý večer přímo od večere povolán k těžce zraněnému dřevorubci, který však krátce po jeho příchodu zemřel. V chalupě zasypané sněhem lékař strávil s rodinou i mrtvým celé vánoční svátky, nežli si dělníci ze sklárny k nim mohli sněhem proházet cestu. V lesním prostředí se odehrává jedna z obsáhlejších a nejpůsobivějších povídek cyklu - *Rychtářův syn*, vůbec první česky psaná povídka, napsaná na žádost Václava Vlčka do časopisu Osvěta, kde byla otištěna v roce 1890 a později bylo vložena do cyklu V srdci šumavských hvozdů. Dějištěm druhé rozměrnější povídky *Spravedlnost lidská* je Sušice. Autobiografický základ má povídka *Poručík*, v níž autor vystupuje jako jedna z jednajících osob a odhaluje své osobní záliby i vztah k Šumavě. Poslední povídka cyklu se jmenuje *Oční nákaza*. Vypravuje příběh Emany, který ve snaze vyhnout se vojně si zakoupí u „čarodějnice“ mast na oči, jež má vyvolat dojem, že je nemá zdravé. Armádní lékař ale podvod pozná a Eman je s ostatními odveden. Z války se sice vrací, bohužel však ze všech je na tom nejhůř - je mrzák, úplný slepec. V povídce *Schovanec* – rovněž z cyklu V srdci šumavských hvozdů – autor navazuje osobní kontakt se čtenářem a předkládá mu Šumavu takovou, jak ji viděl. Povídka nás zavádí do okolí Mádru, kde v osamocené chatě v nevlídné krajině žijí už roky Hanes a jeho žena Nany. O syna přišli ve válce, dcera se vdala do Kvildy, a tak si Nany, aby jim nebylo smutno, přivede na výchovu Matýska, syna své zemřelé sestry. Z úmorné práce si Hanes s Nany našetřili peníze na klidné stáří, mince vyměnili za papírové bankovky a uložili je do truhly. O veškeré úspory však přišli, neboť papírové peníze jim prožraly myši. V okamžitém návalu zlosti Hanes vyhnal Matýska ven do zimní vichřice. Ráno chlapce

sice našli dřevorubci a přivedli ho zpět domů, avšak jemu umrzly nohy a do smrti zůstal mrzákem. Po retrospektivním vyprávění příběhu vstupuje autor do pokračujícího děje jako přímý účastník a zajistí čtenáři odstup od drastičnosti zobrazené situace jemným, lidsky chápavým komentářem.

Několik let tomu, sešel jsem se v goldbrunnské soustruhárně s mrzákem, jemuž byly odňaty obě nohy nad kotníky; plazil se pracně o dvou berlich. Mnoho se ovšem nenačhodil: seděl od rána do večera u soustruhu a dělal dřevěné škatulky; za tisíc jich dostal osmdesát krejcarů; byl-li hodně pilný, bylo-li dříví bez mnoha suků, urobil jich denně pět set. Bohatýr, není-liž pravda?

To byl Matýsek. Vypravoval mi svou příhodu. Jeho pěstoun zemřel brzo po událostech shora vyličených; tiše a beze slova snášel pohled na zmrzačeného chlapce, jemuž nohy, snětí jsouce uchváceny, v pravém slova smyslu uhnily. Jen jednou, krátce před svou smrtí, přistoupil k lůžku hochovu; dvě velké slzy tekly po jeho zvětralých tvářích.

„Chlapče,“ pravil, „tohle se stalo mojí vinou. Život bych za tebe dal, ale ty nohy ti vrátit nemohu. Budeš-li žalovat na mne u Boha, neslituje se nade mnou.“¹

Ve *Schovanci* tvoří Šumava spíše jen rámec a pozadí vlastního příběhu, v povídce *Vánice* z cyklu *Bílý samum* (1903) však vystupuje do popředí jako rozhodující činitel a vlastně jediný protihráč osamocенého člověka tvrdě bojujícího o holý život. Souboje s přírodou mají většinou podobu epizody z každodenního všedního života. Hrdina chtě nechtě stojící

1 Klostermann, K.: V srdci šumavských hvozdů, s. 28 – 29

proti nadlidské síle přírody se díky své houževnatosti vrací po této zkoušce domů, ke své ženě a dětem. Zkouška mu sice nepřinesla žádný zisk, avšak nic mu ani nevzala, prostě v ní jen obstál. Ani obdiv či uznání od nikoho nečeká. Na malém prostoru se tu Klostermannovi podařilo nahlédnout do nitra šumavského dřevaře, jemuž sice „myšlení činí potíže“, ale který jedná v mezní situaci podle prastarých instinktů zděděných po několika generacích předem - tedy správně a účelně. Stejně účelně, i když zdánlivě necitelně, jednají i ostatní, kteří se pro něho nevrátí - ne proto, že je jim jeho osud lhostejný, ale proto, že vědí, že pro něho v dané chvíli nic udělat nemohou. Ani závěrečná pointa, krutá a ironická zároveň, není autorovým odsudkem. Je to svědectví o racionálním a věcném vztahu k realitě, protože jenom ten umožňoval horalům v tvrdých podmínkách přežít. Pokud snad skončí střet člověka s přírodou tragicky, pak obraz této situace sice nepostrádá smutek, ale zároveň je v něm obsaženo i smíření, neboť takový byl jeho osud, stalo se, co se stát mělo.

S pochmurným laděním předchozího příběhu ostře kontrastuje titulní povídka *Odysea soudního sluhy* ze stejnojmenného cyklu z roku 1910. Klostermann v ní v plné míře uplatnil svůj smysl pro humor. Jeho zdrojem je zde střet „civilizovaného“ světa (soudní sluha) s uzavřeným společenstvím šumavských horalů. Tragikomický příběh o strastiplném putování soudního sluhy umožnil autorovi podrobně zmapovat obec Stachy i s jejími osadami a samotami ležícími mezi Javorníkem a Churáňovem. Dovolil mu, aby čtenáři krok za krokem, jak postupuje příběh a těžkosti zdolává jeho nešťastný hrdina, odkrýval povahu stachovských „světáků“, lidí jednoduchých až primitivních, k představiteli státní moci notoricky nedůvěřivých, v jádru však nezkažených a bezelstných, již se člověku odjinud zdají mnohdy až nepochopitelní. Na malé ploše, ale s hloubkou

pohledu popisuje Klostermann odlehlé samoty a roztroušené vesnice i jejich obyvatele, kteří sice nedůvěřují úřadům, ale jsou vždy ochotni pomoci člověku, který se v jejich kraji nevyzná a bez jejich pomoci by proto nejspíš zahynul. I v tomto příběhu patří významná role Šumavě v jejích kouzelných i nebezpečných proměnách.

Klostermannovy povídky se výrazně liší např. od povídek Raisových vznikajících přibližně ve stejné době. Raisovy příběhy vypráví objektivní vypravěč, povídky Klostermannovy jsou vyprávěny v první osobě. Tím se zmocňuje skutečnosti a posiluje dojem prožitosti, podporovaný vypravěčovým častým zdůrazněním toho, že jeho vyprávění má kořeny v realitě, že se o ni opírá. Nejednou využívá nadsázku a postupy připomínající vypravování ústní.

2.2.3 Romány

Ve většině románů a povídek předkládá Klostermann obraz Šumavy a Pošumaví. Mistrně líčí mnohdy ještě nedotčenou přírodu, její záludnosti a nebezpečí, ale i její krásu, seznamuje nás s lidmi, pro jejichž těžkou prací a bídu a opakující se zápasy s neúprosnou a tvrdou přírodou má hluboké pochopení. Charakteristické pro něho je, že soužití českého a německého obyvatelstva vnímá a zobrazuje jako přátelské.

Jeho první česky psaný román má název *Ze světa lesních samot* (1892) a díky němu se Klostermann zapsal čtenářům do srdce. Román nejdříve vycházel na pokračování v časopise Osvěta, knižně vyšel v nakladatelství Josefa R. Vilímka v Praze, který se zároveň stal Klostermannovým „dvorním“ vydavatelem. Autorovi byla za tento román Českou akademií císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v roce 1893 udělena

odměna 300 zlatých. V roce 1933 se román dočkal i filmového zpracování. Pro zdánlivou dějovou výlučnost byl neprávem kritiky označován za romantickou idylu, skutečnost je ale jiná.

Román *Ze světa lesních samot* tvoří zároveň 1. část volné „šumavské trilogie“, jeho pokračování jsou romány *V ráji šumavském* (1893) a *Kam spějí děti* (1901). Klostermann v nich zachytil tvrdý život lesníků a dřevařů v denních zápasech s drsnou přírodou, jež svou nadvládu nad člověkem představila krutou vichřicí v roce 1870, která zničením obrovských lesních ploch změnila nejen tvář Šumavy, ale i tradiční způsob života jejích obyvatel.

Neznamená to ovšem, že by se Klostermann třetí částí trilogie se svou milovanou Šumavou literárně loučil. Vracel se k ní později jak v románech, tak především v povídkách, ale ty v podstatě jen obměňují nebo nějakým způsobem doplňují základní motivy, či jen rozvíjejí témata, pro která mu v románech nezůstal dostatek prostoru.

Poněkud stranou Klostermannovy „šumavské trilogie“ stojí román *Skláři* (1897). Chronologicky, podle data svého vzniku, patří mezi romány *V ráji šumavském* a *Kam spějí děti*, ale dějem, hlavně časem děje, se této románové řadě vymyká, neboť se odehrává dlouho před románem *Ze světa lesních samot*. Zatímco pro „šumavskou trilogii“ si Klostermann vybírá postavy z řad dřevorubců, lesníků, obyvatel šumavských samot a jim podobných, *Skláři* jsou román rodinný. Látku autor čerpá z osudů svých předků a současně zachycuje krizi sklářského průmyslu na Šumavě v první polovině devatenáctého století.

Vydání románu *Za štěstím* (poprvé v Osvětě v roce 1893) provázela vlastenecká aféra. Román líčí osudy Čechů hledajících své štěstí ve Vídni. Nejen německé veřejnosti, ale ani školským úřadům se nezamlouvala

spisovatelská činnost Klostermanna a jeho české vlastenecké smýšlení. Vytýkali mu, že v románu se staví na stranu „ubohých Čecháčků“. Zřejmě kolegové z plzeňské reálky poslali proti němu úřední oznámení a zemská školní rada udělila autorovi úřední důtku a pohrozila přísnějším potrestáním, bude-li se situace opakovat. V důtce jako důvod uvedli, že zmíněný román by mohl vzbudit a podporovat národní nesnášenlivost. Klostermann využil možnost odvolat se a napsal obsáhlý dopis ministerstvu, kde obhájí děj a postavy románu, uveřejnění v Osvětě, a argumentuje i tím, že román byl oceněn 200 zlatými Českou akademií císaře Františka Josefa. Na jeho podporu se postavili i někteří vysoce postavení známí, celý spor však přesto skončil „doporučením“, aby se Klostermann odebral na jiné učitelské místo ve svém oboru, hned jak se nějaké uvolní. Po dlouhé době se místo sice našlo, zasáhl však dvorní rada a Klostermann byl ke své velké radosti uchráněn před stěhováním. I tak se ovšem i nadále potýkal s nepřátelskými kolegy a úřady.

Za román *Světák z Podlesí* (1905) obdržel Klostermann v roce jeho vydání výroční cenu za literaturu od České akademie. Vypráví v něm příběh muže, který se ze světa vrací do rodného Pošumaví a chce zde hospodařit. Je však stíhán nezdary, a tak nakonec vše prodá a odchází znovu do světa. Román *Mlhy na blatech* (1909) vyšel poprvé v časopise Máj v roce 1906, knižně o tři roky později a v roce 1943 byl zfilmován režisérem Čápem. Odehrává se v blatské vesnici Plástovicích nedaleko Hluboké u Českých Budějovic a paralelně vypráví historii dvou selských rodů - Potužáků a Krušných. Zajímavou postavou je Potužákův pasák koní Vojta, samostatný a drsný, jehož později změní k lepšímu láska k Potužákově dceři Apoleně. Vzít se však mohli až poté, když se Vojta stal

baštyřem v knížecích službách. Nejrozsáhlejším Klostermannovým dílem je čtyřdílný román *Suplent* (1913), který zobrazuje poměry na starém rakouském gymnáziu. Klostermann v něm zachytil své hořké osobní zkušenosti z byrokracií zatíženého školského prostředí. Dnes román chápeme spíše jako dobové svědectví o poměrech v rakouském školství. *Ecce homo* (1915) je sociální román o ztroskotaném manželství, kdy manžel odchází do Saska za sezónní prací, aby vydělal větší částku peněz a mohl zaplatit dluhy. K posledním románům patří dvoudílná *Pozdní láska* (1919) o stárnoucím kupci v pošumavském městě, který se zaplete se svou hospodyní, a čtyřdílný román *Pan Zbyněk Bukvice na Čakanově* (1924), v němž autor zpracovává životní příběh šumavského velkostatkáře, posledního svého rodu.

3. Tzv. šumavská trilogie a Skláři

Podíváme-li se na všechna Klostermannova díla blíže, je na první pohled patrné, že mezi třemi romány z 90. let 19. století je souvislost. Tvoří myšlenkovou jednotu a představují umělecky nejvýznamnější část Klostermannovy tvorby. Jejich náměty tvoří souvislý obraz života na Šumavě od konce 60. let 19. století až do přelomu 19. a 20. století. Autor na osudech několika rodů zobrazil hospodářské a společenské změny na Šumavě před velkou přírodní katastrofou – vichřicí - v roce 1870 a po ní. Prudký rozvoj dřevařského podnikání začal tehdy podstatně měnit tvář krajiny i dosavadní způsob života jejích obyvatel.

Témata volné románové trilogie *Ze světa lesních samot* (1892), *V ráji šumavském* (1893) a *Kam spějí děti* (1901) napovídají už jejich názvy: ze samot a z ráje (příčemž ten je míněn ironicky) odcházejí lidé do "neznáma", tedy ze šumavského domova do nebezpečí peněz a měst.

První část volné trilogie, román *Ze světa lesních samot*, je obrazem nedotčené Šumavy, starobylé, ještě nezasažené průmyslovým podnikáním, jejíž klidný život však skončil v 70. letech 19. století změnami, jejichž vznik urychlila již zmíněná zhoubná vichřice v roce 1870.

Druhý román, *V ráji šumavském*, realistický, místy se sklonem k naturalismu, zobrazuje už „novou“ Šumavu, kam vtrhl nový rušný život, spojený s dravým kapitalistickým hospodářstvím.

Třetí, poslední částí románové série je román *Kam spějí děti*. Dal by se označit jako Klostermannův doslov ke všem problémům, které otevřel ve dvou románech předchozích.

3.1 Ze světa lesních samot

Už prvním románem *Ze světa lesních samot* (1892) si Karel Klostermann získal široký okruh čtenářů. Napsal ho v roce 1890, rok nato (1891) byl román otištěn v časopise *Osvěta* a za další rok vyšel v knižní podobě. Roku 1933 se dočkal i filmového zpracování díky režisérovi Josefu Miroslavu Krňanskému. Českému čtenáři otevřel pohled do pro něho zcela neznámého a nového světa – do světa šumavských pralesů, močálů, roztroušených vesnic a samot, pohled na Šumavu tehdy ještě nepřístupnou, a to zvláště v zimě, kdy celé vesnice zapadávaly sněhem a s podhůřím nebylo spojení. Představil čtenáři do té doby takřka neznámý svět šumavských horalů, jejich život a osudy. V souvislém příběhu ze zapadlého pohraničního kouta zobrazil nekončící zápas lesních zaměstnanců s tvrdými přírodními podmínkami, stálé potyčky s pytláky a zloději dobytka. Román, který autora rázem proslavil a byl kladně přijat kritikou a především čtenáři, ukazuje Šumavu tradiční, kam ještě nepronikl vliv civilizace, takovou, jaká se udržela až do 70. let 19. století, kdy kraj zasáhly změny zapříčiněné dvojí přírodní katastrofou – vichřicí a následně kůrovcem.

Hlavní postavou je revírník Emil Kořán, jehož osud zanesl koncem 60. let 19. stol. do Pürstlinku, myslivny ležící uprostřed lesů a slatin asi půl hodiny od bavorských hranic. V péči o revír mu pomáhá mladý příručí Svijanský a o domácnost se mu zpočátku stará jen postarší hospodyně Nany. Dokud bylo hodně práce, Kořán nepocítil nudu, ale za dlouhých zimních večerů často přemýšlel o své samotě. Nakonec si přivedl z Budějovic hezkou, ale o dost let mladší manželku Zdeničku. O revír se stará ještě hajný Vavruch, který s rodinou bydlí v sousední hájovně.

Do jeho dcery Katy se zamiluje příručí Svijanský, ale dostane se do nebezpečí, když mu zloději skotu usilují o život, a musí se proto na čas ukrýt ve vnitrozemí. Na Zdeničku začne v osamělé myslivně postupně dopadat samota a stesk, a naléhá proto na manžela, aby odjeli alespoň na pár dní do města k její matce. Kořán svolí, nakonec však musí kvůli boji s pašeráky a zloději skotu zůstat. Zdena tedy odjíždí sama. Po dlouhých a úmorných hlídkách jsou pašeráci dopadeni, revírník je však při akci vážně postřelen. Jakmile však dostane Zdena zprávu o Kořánově zranění, okamžitě se vrací a svědomitě pečuje o manžela, dokud se úplně neuzdraví. Krátce nato je Kořán na vlastní žádost přeložen do vnitrozemí. Když se po třech letech vrací do Pürstlinku pro Katy Svijanský, aby se s ní oženil, zjišťuje, že už je dva roky vdaná. Její otec, hajný Vavruch, zemřel před třemi lety – tedy krátce po zkáze části Šumavy. Po podrobném vylíčení vichřice a zpustošené Šumavy připojuje autor na závěr poznámku o sňatku Karla Svijanského s Marií Janotovou, zřejmě dívkou, kterou znal již před svým příchodem do Pürstlinku.

Místně je děj zasazen do okolí Pürstlinku (česky Březník) pod Luzným, jihovýchodně od Železné Rudy, při hranicích s Bavorskem, a časově do 60. a počátku 70. let 19. století. Tehdy k myslivně nevedla přes pralesy a močály žádná silnice. Setkáváme se tu s lesním personálem, s revírníky, hajnými, mysliveckými mládenci, dřevorubci, ale i s pytláky, podvodníky, sedláky ze sousedních obcí, jejich ženami a dcerami. Klostermannovi se podařilo podat umělecké svědectví o dávno zaniklé Šumavě, jak o ní slýchal vyprávět a jak ji sám ještě poznal a miloval, a uchoval tak její obraz pro paměť příštích generací.

Došlo k mnoha polemikám, zda lze skutečné obyvatele Březníku identifikovat s postavami románu. V letech 1868 – 1870 zde působil

svobodný revírník Václav Wolf a na pomoc dostal 27letého příručího Antonína Packlera. Podoba této dvojice s románovou jistě není náhodná, s velkou pravděpodobností lze předpokládat, že konkrétní osoby, stejně jako místa, Klostermann dobře znal a ve svém díle tedy podal autentický obraz přírody a života tehdejší doby.

Život v osamělé březnické myslivně a kolem ní, úmorná služba lesníků a těžká práce dřevařů - to je denní zápas s přírodou, boj člověka o holou existenci. Proto zde přírodní živel ve své kráse i krutosti vystupuje výrazně do popředí a má roli stejně významnou jako postavy.

Velmi působivé a sugestivní je líčení přírodních nálad, které je charakteristické pro Klostermannovu tvorbu jako celek. Často z textu cítíme souvislost mezi náladou šumavské krajiny a člověkem s ní zápasícím. Osamocený lidský tvor obvykle bloudí jejími záludnými místy právě za bouřek, vánic či v noci, v čase, kdy mu hrozí četná nebezpečí. Souvislost nálad najdeme v románu *Ze světa lesních samot* například při popisu dlouhé zimy, během níž se zdejších obyvatel zmocňuje nuda, která se k nim nenápadně vlíží a nebezpečně pustoší jejich duševní zdraví. Revírník Kořán ji přirovnává ke kletbě, které se nikdo ze zdejších obyvatel nevyhne, záleží jen na jeho povaze, zda nudu ustojí či kraj raději opustí.

Venku šla přeháňka za přeháňkou, bíle se kouřily lesy, trhané mraky po nebi letěly; občas paprsek sluneční našel si cestu skrze šedé páry, ale brzo opět přemožen hustým šikem jejich, zůstavil jim vládu.

To jsou dni, kdy lehne na lidi jako noční můra. Co počítí v dobách takových? Šedé páry jako závoje vše obestrou; ničeho neviděti; bezkonečně mokro brání procházce, a smutno všude, smutno, až se srdce svírá.

Blankytu nebes nadlouho neuzříš, mrazivý, syrový vítr do tváře tu fouká; jednotvárně šumějí vody; podíváš se na ně: temné jsou a kalné, ani oblázku nespatříš, jen špinavé bubliny, zarudlá bahnem slatin pěna víří před zrskem tvým. I ten zelený palouk mrtvou se přioděje barvou, podobnou zamodralé černi kleče. Zasteskne se ti v duši, zatoužíš po společnosti. Kde ji najdeš, hledáš-li jinde než u dřevorubců, jimž těžko rozumíš, kteří jsou zádušníci a nesdílní jako příšerné lesy, kolébka jejich i rakev?...¹

Šumava není jen rámcem děje, ale také jeho součástí, dynamickou a dramatickou. Převládají obrazy temného, mrtvého pralesa, tichých, vlhkých, těžko prostupných a odlehlých lesních končin, záludných močálů, bažin a slatin, strašidelných mokřin s bludnými světélky, tedy obrazy nehostinného prostředí, které člověka děsí a ohrožuje. Strídají se s popisy letních a zimních bouří, nekonečných dešťů a mlh, divokých vánic, které zahánějí lidi do samoty, odsuzují je k dlouhé nečinnosti, vyvolávají v nich pocity stesku, opuštěnosti a nudy. Jako vrcholný projev nezkrotné moci přírodních sil uzavírá román řádění strašlivé vichřice, která bez milosti smetla vše, co jí stálo v cestě. Prosluněné dny, kdy je horská krajina plná kouzla a půvabů, představují spíš výjimku a působivý kontrast k její převážně drsné a nepřívětivé tváři.

Vedle rozličných podob šumavské přírody zobrazil Klostermann v románu i její obyvatele, kteří byli s přírodním světem úzce spjati a zároveň jím byli silně ovlivňováni. Jejich životní cestu se všemi detaily promítá na barvitě vykreslené pozadí. Takto představil čtenáři revírníka Kořána, při jehož popisu použil řadu přírodních motivů:

¹ Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 39 - 40

*Vidím ho před sebou, přes sáh vysokého a přiměřeně silného, snědé, sluncem osmahlé, větrem a mrazy zorané tváře, tmavokaštanovou bradu až skoro po pás, nohy jako sloupy, ruce jako tlapy medvědí; co živ jsem neviděl člověka takové síly; k tomu orlí zrak z hnědého oka, krásný, pravidelný nos. Věru, ač mu bylo přes čtyřicet let, ač tu i tam stříbrná nitka v husté tkáni vlasů i vousů prokvétala, dle mého soudu revírník Kořán musel býti ideálem všech ženských. Herakles míval více štěstí nežli Foibos Apollon.*¹

Klostermann své postavy popisuje a charakterizuje velmi názorně a z některých vytváří přímo typy. Drsná příroda a obtížné životní podmínky na Pürstlinku formovaly charakter těch, kdo zde žili. Lidé v románu *Ze světa lesních samot* jsou vykresleni především ve vztahu k tomuto „světu lesních samot“. Všemocná příroda si je podřizuje, přizpůsobuje, určuje jim životní rytmus, ovlivňuje jejich myšlení a cítění, spoluvytváří jejich povahy a osudy. Ti, kteří se zde narodili nebo tu vyrůstali, se jí připodobňují a bez odmluv přijímají její neúprosné zákony a s tvrdou a nehostinnou přírodou takřka splývají. Jsou hrdí, mlčenliví, odevzdaní osudu, na první pohled se zdají i málo citliví, protože znají jen tvrdou práci bez jakýchkoli úlev, šetří city, jsou ovládáni nedůvěrou a strachem. Takoví jsou dřevorubci, hajný Vavruch s rodinou, revírník Malý, sedláci z okolních vesnic. Postava hajného Vavrucha, po léta bojujícího s pytláky, pašeráky a zloději skotu, jako by byla ztělesněním staré Šumavy, jejího tvrdého, drsného a nesentimentálního života.

¹ Klostermann, K.: *Ze světa lesních samot*, s. 8

Kromě revírnicka byl tu hajný se ženou a několika dětmi. Jeho obydlí stálo a stojí podnes asi sto kroků pod myslivnou směrem k jihu. Tehdy byl hajným jakýsi Vavruch, malý, zavalitý člověk, zádušný jako ty lesy vůkol. Dřevorubci si o něm povídali věci až hrůza. Od útlého mládí tu žil, vyloučen ze spolku druhých lidí; i zkamenělo srdce jeho, život lidský za fatku mu platil. Vážil on svůj život skoro každý den a vysoko ho necenil – zač teprv mu stál cizí?¹

Současně tito lidé vyvolávají dojetí a vzbuzují úctu svou pracovitostí, nenáročností, trpělivostí a houževnatostí, brání se přírodě, ale zároveň na ní namáhavě dobývají svůj denní chléb. Dokáží stát při sobě a obětavě si pomáhat při katastrofách a neštěstích, jak dokazuje třeba vyprávění o smrti dřevaře Matýska nebo vzpomínka paní Malé na to, jak se kdysi dřevaři s nasazením života vydali pro pomoc jejímu nemocnému muži. Milostný příběh Vavruchovy krásné dcery Katy, která se klidně a samozřejmě oddá lásce, aby se jí stejně samozřejmě a bez slz v případě nutnosti zřekla, nám dává možnost nahlédnout do myšlenkového světa lidí srostlých s přírodou, již jsou si vědomi, že o nich často rozhoduje něco jiného než jejich vlastní vůle a přání.

Hůř je těm, kteří sem přicházejí z krajů, kde se žije snáze, pohodlněji a kulturněji. Mají úplně jiné nároky než rodilí obyvatelé zapadlých šumavských koutů. Dostávají se v důsledku toho do ustavičných konfliktů s přírodou i lidmi. Někteří z nově příchozích boj po čase vzdávají, rezignují, chátrají, vrhají se do pochybných zábav jako adjunkt Bártovec a jeho společnost. Ti lepší bojují, často však bývají zcela nebo zčásti

¹ Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 1 - 9

poražení, jako např. revírník Kořán se ženou a příručí Svijanský. Zůstávají však až do svého konce života tímto podivuhodným krajem poznamenáni a spjati s ním, i když ho natrvalo opustili. Změna jejich životních cest je zobrazena paralelně s nějakým tragickým zlomem v osudu kraje. Kořán, který k němu hluboce přilnul, jeho žena, která i přes prožité utrpení nezůstala jeho krásou nedotčena, i Svijanský, který se sem po tříletém odloučení touží natrvalo vrátit, odcházejí ve chvíli, kdy následky vichřice navždy uzavřely jednu etapu v životě Šumavy i v jich samých a připravily příchod nové době.

Postavy románu tvoří do jisté míry protikladné dvojice, a to jak muži, tak ženy – např. obě hlavní ženské hrdinky, revírníkova žena Zdenka a Vavruchova dcera Katy. Paní Zdenička přichází do hor z jiného kraje, z prostředí kulturního a civilizovaného. Nejprve je nadšena nádhernou přírodou, připadá si jako v ráji, je šťastna nejen láskou svého manžela, ale i krásou krajiny, rozlehlých lesů a vstřícností lidí, postupně jí však příroda ukazuje i své stinné stránky - od nevlídnosti až ke krutosti. Mladá paní je nucena za dlouhé, nekonečné zimy trávit celé dni v naprosté odloučenosti od okolního světa, zatímco dříve, kdy žila ve městě, navštěvovala společnost a bavila se s vrstevníky. Její počáteční nadšení se postupně mění v pravý opak, v naprostou zoufalost. Až Kořánovo zranění ji vrátí zpět do reality. V porovnání s ní je Katy bytost přírodní, primitivní, nevzdělaná, ale půvabná, *krasavice pustiny této jediná, růže vykvetlá v těchto černých, melancholických lesích*¹, pravé dítě svého nesentimentálního otce, ale i nevlídného kraje, součást zdejšího prostředí.

1 Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 27

Nejen Kořán odhaluje vzájemným porovnáním těch dvou žen příčinu jejich odlišných povah: *každá rostlina ve svém podnebí, každý člověk ve svém městě...*¹

Co čtenáře na tomto románu zaujme a upoutá nejvíc, nejsou jen lidé a jejich osudy, nýbrž i přírodní scenérie, na jejichž pozadí se příběh odehrává. Klostermann byl mistrem popisů a líčení přírody. Na stránkách jeho románů se před čtenáři rozvíjí široké a pestré panorama přírodních scén, letních dnů, podzimní barevnosti, prudkých bouří i zimní přírodní krutosti. Nejlépe se mu daří líčení zimní přírody a dění v ní - vichřic, chumelenic, kdy sněhem zapadají celé chalupy, lidé z nich nemohou vyjít ven a celý kraj je zcela odříznut od ostatního světa. Když sníh ztvdne mrazem, nastává dřevorubcům těžká a nebezpečná práce - svážení dříví na saních. Často při ní některý zahyne a pak nastává nová starost: jak dopravit mrtvé tělo na daleký hřbitov. Cítíme, jak právě takové scény pramení z vlastních Klostermannových zážitků či zážitků jeho nejbližších, neboť se k těmto motivům často vracel a zpracovával je v různých obměnách. Právě zima zasahuje do života šumavských obyvatel nejcitelněji a často i nejzhoubněji. Přírodu a život v ní Klostermann nikterak neidealizuje, všechno je skutečnost, kterou prožil a procítil a která se postupně stala skutečností uměleckou. Nakonec své líčení šumavské přírody završuje působivým a plastickým obrazem ničivé vichřice v roce 1870 a jejích důsledků. Příchod vichřice popsal takto:

Dosud ticho bylo jako v hrobě a dusno jako před letní bouřkou.

¹ Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 87

Vtom, a touže měrou, jakou žlutá zář ustupovala šedému šeru, silněji, vždy silněji ozýval se jakýs šum ve vzdušné říši. Bělavý mrak od severozápadu, směrem od Roklanu, objevil se nad samou zemí, hale v příšerný háv svůj vrcholy stromů, a pojednou třesk a praskot, hukot, pískot i vytí, jako by vesmír v základech svých se bořil.

„Ježíši na nebi! Vichřice!“ zaúpěl stařec. „Utíkejme – hle, tam je bouda - “¹

3.2. V ráji šumavském

Další dva Klostermannovy romány zobrazují společenské proměny, které nastaly po přírodních pohromách a po zkáze šumavského lesa v druhé polovině 19. století. Ustálený životní řád „světa lesních samot“ živelná katastrofa nenapravitelně narušila. Vichřice vyvrátila ohromné spousty zdravých stromů a nadělala v lesích tak velké škody, že již leckde nebyly nikdy napraveny. Kalamita však nezpůsobila jen hmotné škody - paradoxně totiž místním obyvatelům zároveň přinesla nečekaný, avšak jen dočasný blahobyt. Dříví muselo být rychle zpracováno a odvezeno, protože za živelní katastrofou hned následovala pohroma další. Do padlých i do dosud stojících zdravých stromů se dal nebezpečný brouk kůrovec. Aby se do zamořených oblastí vůbec mohlo proniknout, musely se teprve stavět cesty a silnice. Dosud tichá Šumava byla najednou plná ruchu, křiku a života. Ze všech končin se sem hrnuli dělníci-dřevorubci, dokonce i sezónní dělníci až z Itálie, domácí obyvatelé zanedbávali svá hospodářství a vrhali se hlavně na povoznictví, z něhož jim přicházely nebývalé zisky.

¹ Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 222

Utíkal čas jako vody dravých bystrin. V lese a v hospodářstvích práce se nezastavila. Tichý, mrtvý jindy kraj, byl stále pln ruchu, hluku a života. Daleko rozléhal se rachot kácených dřev; všechny cesty oživly, křik a lání po nich, praskání bičů od rána do večera; všude podle řek kupily se klády; i drobné potoky se plnily spoustami vod, vedených do nich z nových nádržek; ječící a pěnicí se kalné proudy unášely dřeva do níže položených končin, kde vázaly se vory; staré cesty se opravovaly, nové se zřizovaly; zástupy různého lidu se hrnuli do lesů s lopatami, kopáči, trakaři; staré, nikdy nedotknuté skály trhaly se prachem a dynamitem; zkrátka nikdo by nepoznal staré, klidné, u věčný sen pohroužené Šumavy, jejíž velebné ticho sotva tu a tam rušilo cvrlikání drobného ptáčka a unylé zvonce pasoucího se skotu.¹

Nutnost rychle odstranit důsledky přírodní pohromy vyvolala dočasnou konjunkturu a probudila podnikání se všemi hmotnými i morálními důsledky pro obyvatele, žijící dosud starodávně a prostě. Většina jich se mění k horšímu, stávají se z nich rozmařilci a lakomci, jsou bezohlední, rvaví, pyšní a sobečtí, připravují zkázu sobě i svému okolí. Rychle nabyté bohatství má neblahý vliv na tradiční způsob života šumavských starousedlíků, odolat mu dokážou jen ti morálně nejsilnější. Teprve po přečtení románu pochopíme, že až romanticky znějící název „V ráji šumavském“ obsahuje velkou dávku ironie a kritického hodnocení nastalé situace. Na Šumavu sice přišel blahobyt, o jakém se lidem dříve ani nesnilo, po dvou letech však konjunktura opadla a vystřídala ji bída. Sedláci se zadlužovali, prodávali svá hospodářství a stěhovali se pryč.

¹ Klostermann, K.: V ráji šumavském, s. 58

Rozklad společnosti způsobený hospodářskými změnami tvrdě zasáhl do osudů několika rodin, jak je vidět na rodině sedláka Podhamerského, která postupně podlehla mravnímu i hospodářskému rozvratu, završenému požárem rodinného lesa. Podhamerský – hlavní hrdina románu – je jedním z Klostermannových nejvýraznějších typů. Na něm se mu podařilo výstižně ukázat negativní důsledky náhlého zbohatnutí. Podhamerský, zástupce celé řady jemu podobných, které stihl stejný osud, nebyl tehdy jistě ojedinělou výjimkou. V tom je přesvědčivost románu i charakterů jeho postav.

Reálným pozadím, jak už bylo řečeno na jiném místě, je změna, která se udála s šumavskou přírodou a zdejším obyvatelstvem po zhoubné vichřici, jež přišla 26. října 1870. Časově tedy román navazuje tam, kde končí *Ze světa lesních samot*. Jeho děj spadá do 70. let 19. století a odehrává se v horním Pootaví, v Povydrí, v krajině mezi Kašperskými Horami a Horskou Kvildou. Hlavními postavami jsou sedlák Adam Podhamerský se ženou a jeho děti – dcery Nany, Rezla, Pavlína a syn Vincek, které jsou „zkažené“ příkladem svého otce. Děj začíná v hostinci u Polaufů (za Klostermannova života to byl rozsáhlý statek s hostincem skládající se z řady objektů). Podhamerský se tu chlubí svým majetkem, na němž si velice zákládá, a svou jedinečností, protože „Podhamerský sedlák je na světě jen jeden“. Jeho příjmy mají však jediný pramen – ve zpustošeném lese. Už v úvodní rozepři v Polaufově hostinci předpovídá Rankelský Sepp, protipól Podhamerského, špatný konec jemu i podobně hospodařícím sedlákům.

„Ti lidé se mi vůbec nelíbí,“ pokračoval; „žijí ze dne na den, protože

výdělek je dobrý...prozatím! Jak bude dál, až voda to dříví všecko odnese, o to se hrozně málo starají. Navykají si potřeby, které dříve neměli, neznali – ale přijde doma, kdy těžko jim bude odvykat, až výdělek pomine. Zvláště tenhle Podhamerský se mi nelíbí – neslýchaný furiant, který myslí, že není nad něho na celém božím světě. Však uvidíš, jak se přepočetl; byli tu u nás už všelijací velikáni, kteří padli a vícekrát nevstali. Nedávej se mámit jeho řečmi, hochu.“¹

Podhamerského žena je asi pětáctýřicetiletá, silnější postavy, bezvýrazná, nehezkého vzhledu. Pohybuje se pomalu, moc toho nenamluví a nikdy nikomu nic nepřikazuje, ani svým dětem. Za léta manželství s Adamem zcela přivykla poslušnosti.

Pavčina, nejmladší dcera, je povahově po matce. Vstupuje do děje jako pátnactiletá, je hezká, ale snílek, nemluví, o ničem příliš nepřemýšlí. Klostermann ji přirovnává ke křehké květině, „*kteřá čeká, až se někomu zalíbí, aby ji utrhla a se s ní pomazila*“².

Svému otci je nejvíce podobná nejstarší dcera Nany. Jen díky ní a mladší Rezle a jejich práci drží hospodářství jakž takž pohromadě, neboť Podhamerský se o statek nestará a s ostatními zpracovává a vyvážá dřevo. Má stejně tvrdé srdce jako otec a na jejím hodnotovém žebříčku stojí nejvýše peníze a dobré obchody. Je energická, panovačná, rozkazuje a odsekává i vlastní matce. Svou pracovitostí a zručností si získala všeobecnou vážnost, ze všech stran se do statku hrnuli nápadníci, a to i přesto, že se povídalo, jak je zlá. Nakonec si vybere za manžela

¹ Klostermann, K.: V ráji šumavském, s. 25

² tamtéž, s. 44

bývalého vojáka Karla Raaba. Podhamerský jim vystrojí velkou a slavnou svatbu, o níž se ještě dlouho mluví. Nany svého muže milovala, ale způsob, jakým lásku dávala najevo, byl trochu podivný. Neustále se s ním hádala, vyčítala mu a nebrala přitom ohledy na nikoho a na nic. Karel však všechny její výlevy a výčitky přijímá klidně, mlčky. Nany a Karel jsou důkazem toho, že v Klostermannových dílech silnější pozici mají ženy.

Pár týdnů po jejich svatbě se vdává i mladší dcera Rezla. Bere si Řehoře (německy Greger) Schmidta, sice zestárlého, ovdovělého, ale bohatého majitele pily. Rezla je také schopná a pracovitá, ale navíc je i krásná, i když chladná a vypočítavá. Jako by se v ní matčina chladnost a nevšímavost spojila s otcovou hrdostí. A tak v duchu svého životního hesla – jsem Podhamerského dcera, všechno smím - chodí po zábávách a užívá si života. Mužům se líbí a svému manželovi nedokáže být věrnou ženou. Líbí se jí Rankelských Václav, Seppův vnuk, ten však jejím svodům odolává. Už kvůli Rezlině svatbě si Podhamerský půjčuje peníze, navíc po odchodu obou dcer ze statku začíná hospodářství povážlivě upadat, protože Podhamerského žena ani nejmladší Pavlína se o ně neumějí starat jako Nany a Rezla, neboť Podhamerský stále tráví většinu času prací v lese.

Zbývá ještě syn Vincek, také pracovitý a zručný jako otec, ale „vedle toho, že byl synem svého otce, byl také synem své doby, doby broučkového ráje“¹. Sám se svými potahy vozil dříví na opačné straně než otec, vydělával mnoho peněz a rád dával najevo, že je synem Podhamerského sedláka – často sedával v hostinci, pil, hrál karty a urážel ostatní. Po konfliktech s otcem se odstěhoval ke své milé Filomeně a nakonec se z něj stal pytlák a podvodník.

¹ Klostermann, K.: V ráji šumavském, s. 72

Svatbu Pavlíny s pomocným učitelem Janem Slivkou se Podhamerský snaží co nejvíce oddálit, protože by si na ni musel vypůjčit další peníze. Tento problém však za něj vyřeší nešťastná náhoda - když se po prudké bouři vrací Slivka z pouti na statek Podhamerských, utone. Rok nato se Pavlína vdá a rovněž ze statku odejde.

Pravým opakem Podhamerského je Rankelský Sepp, zosobnění staré patriarchální Šumavy, ztělesněné svědomí, moudrý stařec, bohatý nikoli majetkem, ale zkušenostmi. Netouží po bohatství jako ostatní, je jedním z těch mála lidí, kteří si uvědomují, že náhlý blahobyt nemá hluboké a pevné základy a že po něm přijde vystřízlivění, nedostatek a možná i bída. O tomto starci, přesněji o vzoru pro tuto postavu, vypravuje Klostermann i ve své vzpomínkové knize Prázdniny na Šumavě. V románu je tento víc než dvoumetrový obr vyličen jako člověk veskrze hodný, skromný a neobyčejně silný. Vzorem pro tuto postavu byl autorovi jeho vzdálený příbuzný, Josef Klostermann, prvorozený syn Matyáše a Františky Klostermannových. Rodina žila na Ranklově u Zlaté Studny v okolí Horské Kvildy. Tento vzrůstem obr (měřil v dospělosti 210 cm) byl velmi slušný, skromný, pracovitý a spořivý člověk, měl dobráckou povahu a rozuměl i žertu. Své mimořádné síly nikdy nezneužil, jen výjimečně předvedl pro obveselení sousedů nějaký silácký kousek. Byl velmi klidný, ale pokud ho někdo rozhněval, bylo zle. V Klostermannově románu zosobňuje Sepp mizející svět starých časů a lidí, nahrazovaný světem novým, s lidmi nových mravů, zrozenými z broučkového ráje.

Penězi nezkaženou menšinu zastupuje v románu spolu se Seppem ještě jeho vnuk Václav, rovněž výrazně se lišící od většiny ostatních.

Byl sice trochu menší než jeho děd, ale silný, urostlý, že mu daleko

*široko rovného nebylo. I co do tváře to byl krásný hoch, rusý, jasné pleti, trochu sluncem opálené; malé knírky mu slušely výborně a modré oči měly výraz něžný, dobrácký jako oči dědovy. Přitom byl dobře zvedený, vážný, docela jiný než ostatní mladá chasa rodných jeho hvozďů; kamarádi se mu smáli, řkouce, že se pitomě a hloupě světem potácí, že ani neví, jak všechny holky jsou po něm zblázněny.*¹

Po vojně se vrátil domů a na okamžik propadl Rezlinu kouzlu. Dostal se proto do sporu s dědou, který ho před ní varoval. Nakonec se spolu usmíří a Václav se chystá oženit s Annamirlou. Rezla se po jeho odmítnutí vrací na pilu, ale její manžel krátce nato umírá. Po jeho smrti Rezla pilu prodá a Šumavu opouští.

Podhamerský jde z dluhu do dluhu, z pokuty do pokuty, jeho hrdost mu však nedovoluje svěřit se, a už vůbec ne požádat někoho o pomoc. Jeho finanční situace se nadále zhoršuje, ale pomoc nepřichází. Jedinou jeho nadějí zůstává vlastní les, ale ten pohltí oheň. Při pohledu na tuto zkázu Podhamerský umírá, a o to, co z lesa zbylo, se dohadují Nany a Vincek. Za patnáct let od Podhamerského smrti se ve vsi objeví pomatená žebračka, v níž Václav poznává kdysi krásnou Rezlu. Kruh se uzavřel, Šumava přestala být rájem a už jím nikdy nebude.

Román *V ráji šumavském* (1893) z hlediska realistické typizace znamená Klostermannův další umělecký vzestup. Jako v prvním románě i zde upoutá čtenáře líčení krás i hrůz šumavských hvozďů v létě i v zimě, za sněhových metelic a bouří, líčení tvrdé a namáhavé práce dřevorubců

¹ Klostermann, K.: *V ráji šumavském*, s. 21

nebo povozníků i vyličení změn v životě obyvatel, v jejich společenských i mravních názorech. Znovu autor připomíná zvláštní morálku zdejších obyvatel – pracovat, hodně a tvrdě pracovat, „rvát“ se s přírodou, která vyžaduje tak mnoho práce, ale poskytuje minimální výtěžek. Vrcholem všeho je však líčení Šumavy, které navozuje dojem, že každou jedli, každý kámen, močál, vidíte před sebou, jako byste byli uprostřed všeho dění. Při vytváření obrazu šumavské přírody Klostermann často až hýří barvami a jejich odstíny, takže jeho líčení jsou doslova barevná.

Pozdní podzimek nastoupil vládu svou a přioděl les nevšední krásou, listí buků žloutlo a červenalo se ve všech odstínech, tu ohnivě plálo, tam nachově se rdělo, tvoříc různobarevné ostrovy v moři temné zeleni smrků. Na šedých stráních skal prokmital všude mezi bílými kameny mladých břez nachem se zalívající osladič a plavuň, hnědý vřes a černající nať jahodin; plody řežabin se zabarvily, vábíce hejna kvičal. Nesčetné sítě a nitě pavučin, spojující všechny stonky vysokých travin, vyplňující mezery mezi větvičkami malin a různých jiných keřů, nasákly bujnou rosou a leskly se v ranní slunci jako drahocenná vlákna stříbrná. V roklinách a úzlabinách podle potoků a věčně burácející řeky Vydry valily se mlhy bílé jako mléko.¹

¹ Klostermann, K.: V ráji šumavském, s. 88

3.3 Kam spějí děti

Tento román uzavírá trojici tvořící „šumavskou trilogii“ a je jakýmsi jejím epilogem (první knižní vydání 1901). Šumava už není taková, jaká bývala a jakou ji známe z předchozích dvou románů. Je to už kraj zchudlý a mladí se zde nemohou uživit. Změny způsobené bezohledností a honbou za penězi zasáhly příliš hluboko do původního způsobu života a hospodaření a zničily mnoha lidem existenci. Hlavně mladí teď odcházejí do světa, především do Vídně, za lepšími hospodářskými a sociálními možnostmi, a málokdo se sem vrací. Jinde však nejsou podmínky o nic lepší, a tak většina vystěhovalců propadá hospodářské a mravní zkáze. Jen pevné povahy mohou odolat. K nim patří i jedna z hlavních postav románu, energická Fanny Podílských, která se z Vídně vrátí a pevnou rukou se ujímá hospodářství. Je mnohem silnější nežli její mužský protějšek a pozdější manžel Florian Reeb.

Román se odehrává v 90. letech 19. století v okolí tehdejšího Schlösselwaldu a paralelně vypráví historii dvou rodin, z nichž jedna, rodina Karla Podílského, hospodářsky upadá, zatímco druhá, bohatší rodina Reebova, vzkvétá. Karel Podílský, syn nejzámožnějšího schlösselwaldského sedláka, přebere po otci statek a žije a hospodaří na něm společně s manželkou Marií a devíti dětmi. Krátce poté, co převzal Podíl do vlastnictví, zavládly na Šumavě "časy broučkového ráje". Karel sice vydělával dost peněz, ale dlouho je neudržel. Jako většina zdejších lidí nemyslel na budoucnost a choval se tak, jako by zlaté časy měly trvat na věky - užíval si peněz, naučil se pít, občas si zahrál karty. Tak se stalo, že když skončily dobře placené práce a svozy dřeva, začal Karel pro peníze kácet svůj les a prodávat dříví, často však pod cenou.

Svou leností, lehkomyšlností a bezstarostností zavinil postupně úpadek rodinného hospodářství. Manželka Marie je na rozdíl od manžela pracovitá, spořivá, vzorně se stará o domácnost i o hospodářství. Je energická, ale má tak ostrou "vyřídilku", že se jí bojí i mnohem silnější Vincek, Karlův mladší bratr. Nejstarší dcera Podílských, Fanny, pracuje v soustruhárně u Polaufů, zastane se však ve sporu své kolegyně a sama zaměstnání opouští. V románu je zmíněn i Karlův syn Fricek. Kvůli uhynulému teleti ho otec v dětství tak silně zbil, že chlapec je částečně mentálně postižený a nakonec si vezme život kvůli pocitu nenaplněných přání.

Protipólem Podílských je rodina Reebova, s Podílskými vzdáleně příbuzná. Matka Agáta Reebová je také velmi pilná a pracovitá, její spořivost však hraničí s lakomstvím. Otec Andrýs Reeb se těší pověsti zamožného, pořádného, střídmeho člověka a dokonalého hospodáře. Nepije, karty nehraje, nepouští se do sporů se sousedy, ke každému je přívětivý. Navíc dokáže vyléčit kdejaký úraz a zlomeninu jak lidem, tak zvířatům. Nikdo ze vsi proti nim nemohl říct nic zlého, přesto je rehberští neměli rádi, záviděli jim, všude o nich kolovaly pomluvy. Jejich syn Florián je zručný, doma takřka nenahraditelný, jiný než ostatní chlapci ze vsi. Vyhýbá se hospodám i sporům, naopak rád čte, a když ho otec přesvědčuje, aby se oženil, nechce o tom Florián ani slyšet. Ale jen do chvíle, než se blíže seznámí s Fanny a rozhodne se, že si za manželku vezme jen ji a žádnou jinou, bude-li ho ona chtít. Rodiče jeho volbu sice neschvalují, ale Florián nechce jinak a o svém přání oženit se s Fanny promluví i s jejími rodiči. Fanny jeho lásku zpočátku neopětuje, cítí se zostuzena událostmi, které potkaly její rodinu, a chce proto za každou cenu odejít z domova. Florián se jí to snaží rozmluvit a poukazuje na sedláky, kteří po skončení časů "broučkového ráje" rozprodali své lesy

a tíživou situaci řešili odchodem do světa. Většinu z nich však potkal smutný osud.

„My bychom tam asi hospodařit nedovedli. Však máme příkladů nazbyt. Odešli od nás do Bavor, do Chorvatska, do Ameriky, do Bukoviny. Pokud vím, žádný tam neobstál. Mrou a zvrhají se; děti nám pak posílají postrkem, a obec je musí živit! Přicházejí, často mluví jazykem nám naprosto nesrozumitelným, nemají vychování, neznají Boha. Dává se jim jíst, jednou ten, po druhé onen; po čase zase jiný je přechová u sebe, ale žádný se dále o ně nestará, žádný jich nepomiluje, protože jsou na obtíž, žádný je jak se patří nečistí, žádný jich k dobrému nevede. Každý je zaujat sebou a vlastní rodinou. Kdo může pochybovat, co z nich jednou bude, pokud v té své bídě a pod tíhou snášených ústrků nezahynou? Ti, kdož z nich dorostou, stanou se bičem, ježž Bůh na nás splítá...“¹

Fanny je však neoblomná, Florián rezignuje a nechává ji jít za jejími sny se slibem, že na ni počká.

S rodiči se Fanny rozejde ve zlém a odchází do Vídně. Po těžkých začátcích se jí daří dobře, za vydělané peníze si koupí malou mlékárnu, která postupně vzkvétá. Po pěti letech se vrací domů do Schlüsselwaldu, setkává se s Floriánem, který dodržel svůj slib a čekal na její návrat. Naposledy se Fanny vydává do Vídně, aby prodala svůj podnik. Poté se vrací, vdá se za Floriána a společně hospodaří na statku Reebových.

¹ Klostermann K.: Kam spějí děti, s. 51 - 52

Stejně jako v románu *V ráji šumavském* i v tomto Klostermann pracuje s kontrastem a dokumentuje děj, osoby i jejich charaktery. Dějištěm je už zcela změněná Šumava, jiná než ta, již jsme opustili v románu *V ráji šumavském*. Mnozí hospodáři, především ti s početnými rodinami, měli problém se uživit. Zatímco dříve bylo pro hospodářství výhodné mít hodně dětí, protože je využívali jako levnou pracovní sílu, nastala situace opačná a mnoho dětí se ukázalo být velkým problémem. Hospodáři neměli ani obživu, ani dost práce pro své děti, protože se v čase trvání „broučkového ráje“ ve snaze rychle zbohatnout příliš lehkomyšlně zbavovali svých lesů a samotné polní hospodářství je v nevlídných podmínkách vyšších poloh Šumavy nemohlo uživit. Rada z nich proto jako východisko z této situace volí odchod do světa, nejčastěji do Vídně. Tito drobní vystěhovalci se většinou nevracejí, někteří z nich se ve Vídni zabydleli a na bývalý domov vzpomínají s pohrdáním. Takto se sice chová i Fanny, ale nepovažuje Vídeň za svůj možný stálý domov, nýbrž je pro ni jen nutným východiskem z tíživé životní situace. Nakonec se vrací nejen k Floriánovi, ale i k předchozímu způsobu života. Hospodářství jejich rodičů však už nelze zachránit, rozvrat postoupil tak daleko, že Karlovi a Marii Podílským nezbylo nic jiného než opustit trosky rodinného majetku a odejít také do ciziny.

Klostermann vyličil v tomto románu rozkladný vliv rychlého zbohatnutí, rozpad selských rodů a odcizení způsobené odchodem z domova. Právě pro důvěrnou znalost kraje a jeho obyvatel a pro silný citový vztah k nim se nikdy nemohl smířit s novým způsobem života Šumavy, s těžbou dřeva a přílivem lidí, pro něž se stala především výhodným zdrojem obživy. Téměř celé jeho dílo evokuje obrazy staré, nenávratně zmizelé Šumavy a varuje před demoralizací Šumavy „nové“.

V románu Kam spějí děti se potvrzuje poznatek získaný z románů předchozích: povahově silnější, průbojnější jsou v Klostermannově tvorbě většinou ženy. I v tomto posledním románu "šumavské trilogie" se dominantní postavou stává žena - Fanny Podílských, pevná, energická, odvážná a pracovitá. Její milý Florián Reeb je už od pohledu člověk spíše zakřiknutý. Obdobnou dvojici tvoří energická Katy a nevýrazný Karel Svijanský v románu Ze světa lesních samot. Ještě pasivnější je Fannin otec Karel Podílský – ten nemá ani špetku energie a průbojnosti, jimiž doslova překypuje jeho dcera Fanny. I Podílského žena Marie, Fannina matka, je povahově silnější než on.

Mnohé postavy románu měly své vzory ve skutečném životě, potvrdil to i autor sám v předmluvě - například děda Podílských vytvořil podle svého strýce. Fannin dědeček je postavou připomínající "starou" Šumavu, je jejím pamětníkem a nedokáže se smířit se změnami, které tu nastaly. Zlom v jednání lidí spatřuje ve vykácení lesů.

„Ba, má duši strom!“ vece děd; čím více o tom přemýšlím, tím větší nabývám víry. V starém lese Bůh se člověku zjevuje, a kdo v lese žil, pozná Boha v časech zlých i dobrých. Co lesy jsou vykáceny, lidé ztratili bázeň boží a stali se lakotnými, závistnými, nemilosrdnými. Ted' jsou ještě pamětníci; až ti vymrou, bude ještě hůře a lidé zvlčí ještě více. Však se toho dočkáš, hochu, a potom na mne vzpomeneš. Och, věř, hochu, strom je svatý! Činí dobře lidem i vši zvěři, a lidé se mu za dobré zlým odměňují. Jakže by mu Bůh, jehož spravedlivost nemá konce, nepřipravil zkázu?“¹

¹ Klostermann, K.: Kam spějí děti, s. 328

Svým charakterem a úlohou v románu se děda podobá Rankelskému Seppovi z románu V ráji šumavském. Představuje starou generaci, nezasaženou mravním úpadkem. Zemře ještě před odchodem Podílských do ciziny, smrt je pro něj vysvobozením ze situace, s níž se nikdy nevyrovnal.

Román je rozsáhlejší než předchozí dva. Autor se hlavně zabývá lidmi a jejich osudy a nevěnuje už tolik místa šumavské přírodě. V krátkých popisných pasážích je sice příroda v hlavní roli, ale vystupuje většinou jako protivník člověka, nikoli jako jeho pomocník. Objevuje se tu i motiv „rozhněvané“ přírody, která už lidem nechce nic dát zadarmo, jako by jim oplácela nehezké zacházení během „broučkového ráje“ a po něm.

3.4 Skláři

Dalším Klostermannovým velkým šumavským románem jsou Skláři z roku 1893. Zatímco hrdiny ostatních šumavských románů jsou dřevorubci, lesníci, hajní a lidé ze šumavských samot, v tomto případě volil jinak a zasadil děj do prostředí měšťansko-šlechtického. "Skláři" jsou rodinný román v nejvlastnějším slova smyslu. Autor v něm zpracoval životní osudy svých předků, využil rodinné příběhy a tradice rodu své matky, resp. babičky - Abéléů a spřízněného rodu Hauerů. Abéléové a Hauerové byli už v 18. století a pak ještě daleko do století 19. majiteli velkých skláren na Šumavě. V románě jsou jména změněna, nikoli však do té míry, aby se nedalo poznat, o koho vlastně jde. Životní příběh Klostermannova dědečka z matčiny strany se mu zdál být ideální látkou pro románové ztvárnění. Byl tu však jeden závažný problém: žilo ještě příliš mnoho lidí, kteří vylíčené události nejen dobře znali, nýbrž se jich

i sami zúčastnili, např. děti Antona Hauera (Anton a Charlotta), vdovy po třech bratřech Ábeléových a další.

*"Mívám ve zvyku označovat přesně skutečnými jmény místa dějů, jež ti vypravuji, milý čtenáři. Osoby, se kterými tě obeznamuji, žily, a děj kotví v kraji. I to, o čem tu zviš, ve skutečnosti se událo. Nic není vymyšleno; dílem jsem těch věcí pamětníkem sám, zčásti jsem sebral a spředel, o čem jiní, mně blízcí a milí, se mnou se sdělili. Pouze jména míst jsem zjinačil. - Přinutila mne k tomu okolnost, že některé osoby mého děje dli posud mezi živými. Žije i mnohý z jejich potomků. Chraň mě, Bože, abych někomu způsobil bolest, otvíraje staré, zarůstající rány."*¹

Roku 1890 se mezi fejetony německého listu "Politik" objevila povídka ze šumavského prostředí s názvem "Der Herr Glasmeister", za tři roky pak následovala v českém časopise "Zlatá Praha" její podstatně rozšířená verze s názvem "Majitelé hutí" (vycházela v tomto měsíčníku po celý jeden rok, od čísla 1 z ledna 1893 až do předposledního čísla 51 z prosince 1893, mimochodem současně s tehdy také na pokračování publikovaným Jiráskovým románem "Proti všem") a posléze přišlo první knižní vydání románu "Skláři". Klostermann do tohoto románu začlenil některé prvky z uvedené povídky. Děj je v podstatě identický s dějem povídky "Der Herr Glasmeister", jména postav však Klostermann změnil. Z Winklerů se stali Haslingerovi, Lilly získala dívčí příjmení Chablé s narážkou na údajné hugenotské předky Ábeléových, z jejichž původně

¹ Klostermann, K.: Skláři, s. 357

nekatolické rodiny pocházeli v románu "Iutriánští" Chabléovi. Téměř polovina románu je věnována líčení bohatství, luxusu a blahobytu, ale i ušlechtilé dobročinnosti této význačné sklářské dynastie, s níž byl také autor přes svou babičku Charlottu spřízněn. Neupřímný a nespolehlivý rodinný přítel Friedrich Lampl se v románu změnil na ředitele Klimeše, a jeho dcera, matka autora románu, která se o svého otce starala až do konce jeho života, se v románu jmenuje Markéta provdaná Jarošovská, manželka doktora Jarošovského v B. (= Bergreichenstein). I tento detail slouží zastření skutečnosti. Klostermann používá iniciálu německého jména městečka, česky nazývaného Kašperské Hory, zatímco jinak všude uvádí jen místní jména česká.

Dějištěm románu je osada Hůrka a její okolí. Tato osada je centrem sklářského panství Abéléových. Patřila ke stodůlecké svobodné rychtě a byla součástí Královského hvozdu. Román časově předchází románu Ze světa lesních samot, odehrává se v 1. polovině 19. století. I zde je děj založen na událostech společenského a hospodářského života, ale tentokrát nejde o lesní nebo polní hospodářství, nýbrž o sklářský průmysl.

K tomu přistupují obrazy sociálního a kulturního života, názorná líčení přírodních krás v proměnách ročních období i osobitost Šumavy – to vše tvoří barvitě pozadí děje (Klostermann má nejraději obrazy Šumavy v zimě a na konci léta).

Není krásnější krásy nad Šumavu na sklonku pozdního léta. Počasí stálé, vzduch čistý, nepřesycený vlhkem jako jindy. Tráva bují, zelená se a žlutne zároveň, pavučiny ji spřádající lesknou se, jako by byly utkány z čistého stříbra. Klenou se smrkové lesy, hustě, do nedozírna, černají se blíže oku, modrají se v dáli, koupají se v jasů záře slunečné, která

je obetková lehounkým, třepetným závojem. Tu odstíny jemné, sotva znatelné, tam příkré protivy třpytného světla a hlubokých stínů, jas a šero, den a noc, vše vedle sebe, vše v jedno splývá, zase se rozchází a opět se pojí. – Kde příroda do temnozelených borů vtrousila listnaté stromy, buky, břízy, javory, tam vzplane les v kráse nevýslovně pestré. Listy buků se rdí všemi odstíny červeně, rudě, ohnivě, nachově hoří; zdá se, že ze starých bělošedých kmenů růže vyrůstají; bílé břízy stříbrem lemují močály, na nichž roste modravě zelená kleč, a kouzlí lesklé pruhy a žehy na skalní stráně, poseté šedými balvany; žloutnoucí ve všech odstínech široké listí javorů dovršuje tuto pestrost...¹

Před čtenářem se odvíjejí osudy řady postav. Nejvýznamnější dějovou linií je osud rodiny Abélé, v románu Chabléových, z níž největší pozornost autor věnuje dvacetileté dceři továrníka Chablé Lucilii. Ve vedlejší linii sledujeme osud továrníka Haslingera a jeho dvou synů Jana a Antonína, ve skutečnosti rodiny Hauerových. Oba představitelé šumavského průmyslu, Chablé i starý Haslinger, jsou i přes rozdílný společenský původ podobné povahy – oba jsou poctiví, zásadoví a přátelští. Aby byl naplněn typický klostermannovský protiklad, jejich povahovým opakem je sobecký a vypočítavý Klimeš, pozdější ředitel Haslingerovy sklárny.

Velmi podrobně Klostermann popisuje osud Luciliin a její nevydařené manželství s majitelem sklářské huti ve vzdálenější Sosnovce Arnoštem Jahodou. Otec nebyl tomuto vztahu příliš nakloněn, ale nakonec se svatbou souhlasil. Manželství však přes počáteční zamilovanost nebylo šťastné,

¹ Klostermann, K.: Skláři, s. 439 – 440

naplno se v něm projevovala odlišnost povah obou manželů. Lucilie si stále nemohla zvyknout na nové prostředí a manžel jí nebyl oporou. Většinu času využíval k práci a na rozmluvy s manželkou mu nezbýval. Lucilie z hrdosti zpočátku odmítá matkou nabízenou pomoc a nechce se jí svěřit se svým trápením. Dospěje nakonec k nesprávnému závěru, že si ji Arnošt vzal jen pro její věno, a tak ho opouští a vrací se s matkou na zámek Chabléových, oficiálně však zůstává paní Jahodovou. Jako v případě jiných ženských postav ve svých prózách byl i v případě Luciliině Klostermann důsledný - vylíčil ji jako ženu charakterově pevnou, odhodlanou setrvat i v nešťastném manželství, povahově je tedy opět silnější postavou než její manžel Jahoda.

Důležitým činitelem v ději tohoto románu je opět šumavská příroda, která tu neslouží pouze k jeho dokreslení děje, ale do dění sama zasahuje. Obraz jejích proměn tvoří pozadí líčení Luciliiny osamělosti a nenaplněného citového života po rozchodu s manželem, stejně jako vytváří paralelu ke stárnutí svých obyvatel.

*Kdo by uplynulém desítiletí neviděl těch změn na starém Haslingerovi a jeho dvou synech! Vetchý stařeček, shrbený, jedva se plížící. Chýlil se ke konci i tento starý strom, jako ty staré smrky nedaleko jeho závodů.*¹

Lucilii neobměkčí ani postupné manželovo ochrnutí, její srdce jako by zkamenělo. Její život se uzavírá jako v antickém dramatu – tragicky nečekaně zemře. Při návratu z procházky utone v močálu a ve stejný den umírá i její manžel Arnošt.

1 Klostermann, K.: Skláři, s. 454

Sklářský průmysl na Šumavě se dostává do problémů, sousední Bavoři zakládají vlastní sklárny a chrání je vysokými dovozními cly. V té době již silně zadlužený pan Chablé odjíždí do Bavor za obchodem, ale stavba bavorských skláren jen urychlila jeho pád.

Ještě předtím se Luciliina mladší sestra Charlotta Chabléová provdala za Antonína Haslingera, a tak došlo ke spojení obou velkých sklářských rodin. Zpočátku se manželům daří dobře a rozšiřují své podniky až do Uher. Antonín je z pracovních důvodů často na cestách, a tak jejich manželství dlouhá odloučení neustálo a manželé se rozvedli. V té době již měli dceru a syna. Antonín zůstává sám, nakonec přichází i o sklárny peněžní rentu. Odchází proto do světa za prací. Po třiceti letech se vrací do Čech k dceři Markétě, provdané za lékaře Jarošovského, aby u ní strávil poslední roky života, a přežije o pár let téměř celou svou rodinu. Janovské a sosnovské sklárny spějí k zániku.

Skláři jsou sice příběh rodinný, ale i zde pracuje Klostermann osvědčeným způsobem - konfrontuje dva protikladné typy, v tomto případě starého Haslingera se starým panem Chablé nebo Haslingera a Chablého s ředitelem Klimešem. Děj vychází ze skutečného života na Šumavě v 19. století. Vypráví se v něm o šumavském sklářství, odvětví pro tento kraj kdysi tak typickém, dokud nemuselo na konci 19. století ustoupit racionálnější výrobě, ne už tolik závislé na dříví. Právě sklářství napsalo významnou kapitolu z historie staré Šumavy. V dobách jeho největšího rozkvětu, tj. v 18. a 19. století, nebylo nikde jinde v Čechách, ale ani v Evropě, takové soustředění sklářských hutí jako na zdejším poměrně nevelkém prostoru. V průběhu zhruba šesti století tady pracovalo přes sto hutí. Sehrály nejen významnou roli v české sklářské produkci

a značně ovlivnily i vývoj osídlení Šumavy. Rozkvět a konečný úpadek rodinného sklářského podniku se podařilo Klostermannovi zobrazit velmi věrně a pravdivě, neboť to byla situace typická pro mnohé podobné podniky, které pohltila konkurence a z jejichž velkého počtu se jich do nové doby zachovalo jen málo.

Významné místo v románu mají partie popisné, hlavně líčení zimních katastrof, nebezpečí zrádných lesních močálů, ale také života a práce v hutích, hospodářské a obchodní stránky podnikání.

Román se z řady ostatních Klostermannových šumavských románů poněkud vymyká. Zatímco romány z volné šumavské trilogie se vyznačují širším záběrem osudů některých jednotlivců nebo rodin i života celé Šumavy v určitém období, Skláři jsou spíše úzce rodinným příběhem. S typičností charakteristickou pro realismus se tak setkáváme především v případě pojetí některých postav a nebo hospodářských poměrů, z nichž děj vyrostl. Jako výjimečná se jeví postava pana Chablého, jemuž podobných bychom na Šumavě moc nenašli. Na druhé straně skutečným představitelem tehdejších sklářských průmyslníků, kteří začínali ve skromných poměrech a vlastní prací dosáhli úspěchu a společenského postavení, je starý Haslinger. Téměř všechny jemu podobné však potkal stejný osud – nejpozději v třetí generaci se dostavil rozvrat, boj s konkurencí, rod zchudl a většina jeho dětí odešla. Co se týče hospodářských poměrů, pro dobu, kdy se román odehrává, byla pro sklo charakteristická jeho výroba manufakturní. Se všemi těmito charakteristickými jevy, jež mají svůj předobraz v reálném životě, se v tomto Klostermannově románu setkáváme.

Stejně jako povídky i Klostermannovy romány si získaly velkou čtenářskou oblibu pro realistický základ příběhů i pro nenásilnou výchovnou tendenci. Umožnily čtenářům poznat pro většinu z nich neznámý svět tzv. centrální Šumavy i život jejích obyvatel, denně se potýkajících s těžkými podmínkami i nehostinnou a mnohdy necitelnou přírodou. Klostermannovi právem náleží jedno z předních míst v české realistické beletrii regionálního typu vznikající v závěru 19. a na počátku 20. století.

4. Několik poznámek ke Klostermannovým prózám

4.1 Prostředí a postavy

Ústředním dějištěm a společným hrdinou většiny Klostermannových próz je Šumava. Drsný a těžko přístupný kraj s temnými horskými lesy a záludnými mokřinami, který tvořil uprostřed civilizované Evropy, nedaleko průmyslových center někdejší rakouské říše, poněkud zvláštní, uzavřený svět. Kraj roztroušených samot a těžkopádných, málomluvných lidí, kde v klidu a bez nenávisti žili spolu Češi a Němci, které spojoval každodenní tvrdý boj s drsnou přírodou o chleba a někdy přímo o život.

Své příběhy Klostermann lokalizoval do reálných míst. Děj prokládal velmi obsáhlými popisy, které se někdy mohou zdát zdlouhavé, ale v jeho nejlepších dílech se stávají mistrovským obrazem. Popisem hlavně v povídkách se mu daří vystihnout na velmi malém prostoru charakter místa nebo postavy, v románech však bývají popisy spíše zdlouhavé, i když také většinou působivé.

Pokud jde o místní názvy, Klostermann používá místních a pomístních jmen obvyklých na Šumavě v době, kdy tam žilo převážně obyvatelstvo německého původu, z nichž pak několik bylo po roce 1945 vymazáno z českých map. Byl odpůrcem překládání německých místních jmen na Šumavě do češtiny (Srní, Železná Ruda), počešťování německých výrazů označil za dětinské. Ve svých dílech se držel názvů původních, do češtiny je překládali až pozdější editoři.

S přesně vymezeným prostředím je spjata většina postav. Jsou pevně ukotvené v kraji, v rodinných vztazích, ve společenských souvislostech. Klostermann rád zobrazoval a vyprávěl osudy celých rodů.

V předmluvách ke svým dílům nejednou zdůrazňuje, že si nic nevymýšlí, že své postavy osobně zná či znal, jsou to často jeho blízcí příbuzní, kteří hrají v ději důležitou, ne-li dokonce hlavní roli. Jako doklad cituji z předmluvy k románu *Kam spějí děti*:

... Co Vám tuto podávám, prožil jsem vše; všechny osoby jsem znal, ničeho jsem nevymyslel. Nevymýšlím vůbec, středník, dívám se na lidi a předvádím je takové, jakoví jsou, s jejich slabostmi i s přednostmi. Nejsem a nebyl jsem nikdy s to je odsuzovati a zoufati nad nimi. Lidé nejsou a nemohou býti andělé, a kdyby jimi byli, pokládal bych se býti tvorem nadmíru nešťastným, kdybych, sám andělem nejsa, mezi anděly žítí musil. Nejsou také bestie; chybuji a pykají za své chyby i za hříchy otců. Nevyvádím z tohoto faktu žádných důsledků, leda ten, že každý člověk zasluhuje tolik ohledů, aby jeho bližní se vmýšlel na jeho místo a sama sebe se tázal, co by on za těch kterých daných okolností činil a jak by chtěl, aby druzí oproti němu si vedli.¹

Ačkoli byl Klostermann vychováván v Čechách a vždy se cítil být Čechem, postavy v jeho románech jsou z větší části německého původu, což mu bylo kritikou také často vytýkáno. To však odpovídalo jeho pojetí realismu – ztvárňovat skutečnost tak, jak ji viděl a zažil. V době, kdy žil a tvořil svá díla, byla centrální Šumava obývaná především Němci, takže pokud by přistoupil na změnu jednajících postav, odchýlil by se od svého realistického smýšlení. Klostermann miluje šumavský lid bez rozdílu národnosti; v době jeho života tu ještě nedocházelo k nacionálním

¹ Klostermann, K.: *Kam spějí děti*, s. 9

třenicím. Klostermannova hluboká láska k zemi a lidu je patrná i z věnování v jeho německy psané prvotině "Böhmerwaldskizzen"(1890):

Věnuji tuto knihu v první řadě všem obyvatelům Šumavy, s nimiž cítím, jejichž radosti a žaly jsou radostmi a žaly mými. Věnuji ji chudým a porobeným mezi nimi, jejichž mozolné, svatou prací ztvrdlé ruce jsem tiskl... Věnuji ji celé své české zemi a všem jejím obyvatelům bez rozdílu národnosti a víry, všem těm, kdo mají srdce pro náš les a jeho lid, a prosím je, aby tomuto lidu své sympatie zachovali.¹

4.2 Vypravěč, kompozice a jazyk

Děje mají v Klostermannových románech protiváhu ve vypravěči, který vstupuje do dějového pásma a do osudů postav, doprovází je komentářem a rozuzluje jejich konflikty tak, že řešení mnohdy málem připomíná pohádku: chamtiví podnikavci a bezohlední sobci hynou, buřiči krotnou a přijímají za své vžité společenské a mravní normy, a ti, kdo zosobňují lásku k bližnímu, moudrost a úctu k tradici, se dočkají uznání nebo štěstí.

Vypravěč vystupuje většinou jako člověk žijící uvnitř zobrazovaného světa, i když s jistým nadhledem vůči aktérům děje. Staví se obvykle do pozice prostředníka mezi světem knižních hrdinů a světem čtenáře, navazuje se čtenářem kontakt a často vyvolává i dojem ústního vypravování a rozmluvy. Čtenáře tím vlastně vtahuje do děje. Z hlediska literární teorie se takto označuje tzv. vypravěč autorský, k jehož

¹ Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890, s. 7

charakteristice patří právě angažovaný postoj, tzn. že v textu nalezneme jeho stanovisko. Tento typ vypravěče používá ich formu nebo er formu, pro Klostermannovy prózy je typická er forma.

Nejčastěji používaným kompozičním postupem v románech a povídkách je kompozice chronologická, která řadí události za sebou podle přirozené posloupnosti. V některých románech, např. ve Sklářích či Mlhách na Blatech, se vyskytuje kompozice kronikářská, která je proti chronologické volnější. Silně se při ní uplatňuje cyklický čas, který ovlivňuje i řazení událostí podle koloběhu ročních období, svátků a významných událostí.

Výrazové prostředky Klostermannových děl jsou spjaté s realismem a s dobou jejich vzniku. Svým způsobem odrážejí úroveň spisovné češtiny závěrečných let 19. století, silně ovlivněné tzv. brusičstvím. S tím se Klostermann setkal už na klatovském gymnáziu, kde ho češtině vyučoval známý spisovatel Alois Vojtěch Šmilovský, který kladl velký důraz na jazykovou stránku projevů svých žáků, často ovšem v přehnaně brusičském stylu. Po ukončení gymnázia byl Klostermann obklopen většinou německým prostředím, nejprve na univerzitě ve Vídni, pak jako vyučující na německé reálce v Plzni, a tato dvojjazyčnost zanechala stopy i v jeho tvorbě.

Klostermann ve svých literárních začátcích píše dokumentárně pojaté fejetony a cestopisné črty, v nichž s citem mísí spisovný jazyk a místní nářečí. Co se týče slovní zásoby, autor používá vedle běžných jazykových prostředků řadu poetismů, archaismů, dialektismů a expresivně zabarvených slov, z figur se v textech častěji objevuje řečnická otázka

a z oblasti tropů metafora, ironie a hyperbola.

V jeho dílech objevíme jednu jazykovou zajímavost. Jak už bylo zmíněno, hrdinové nejznámějších šumavských románů jsou Němci. Klostermann nejen o nich píše česky a jejich rozhovory uvádí také česky, ale dokonce češtinou spisovnou. Proto třeba Katy Vavruchová, děvče bez vzdělání, mluví stejně spisovně jako třeba paní Zdenička nebo příručí Svijanský.

Romány z českého prostředí představují z hlediska jazykového jiný typ – Klostermann v nich často uplatňuje lidovou češtinu a dialekt, hlavně v přímé řeči postav. I to je jedním z charakteristických znaků jeho realismu, neboť děj povídky či románu má působit co nejvěrohodněji, aby se co nejvíce přiblížil realitě a zachoval dobovou atmosféru.

4.3 Šumava jiná a jindy

Jak už bylo řečeno, Klostermann je označován za básníka Šumavy. Není samozřejmě jediným spisovatelem, pro kterého byl tento svérázný kraj literární inspirací. V českém prostředí sice podobného prozaika nenajdeme, ale je nutno zmínit jeho „kolegy“ německé – především Josefa Ranka a Adalberta Stiftera. První jmenovaný, Josef Rank, žil v devatenáctém století (1816 – 1896), dnes je však v německé literatuře téměř zapomenut. Jeho literární význam spočívá v tom, že ve svých povídkách věrně zobrazil vesnický život německých obyvatel Šumavy a Českého lesa. Od Klostermanna se odlišuje především zpracováním – většinou zůstával při pouhém popisu zvyků, obyčejů, mravů, soukromého života - v jeho dílech tedy převládalo především hledisko národopisné, folkloristické. Klostermanna nezajímal folklor, ale život a těžká práce

šumavského lidu.

Významnějším autorem byl Adalbert Stifter (1805 - 1868). Ne náhodou je nazýván německým básníkem Šumavy, ale i jeho pohled se značně odlišuje od Klostermannova. Stifter je romantik, mistrně popisuje šumavskou přírodu, ale zůstává jen u těch romantických popisů. Vypravuje sice rodinné či milostné příběhy, ale nevšímá si toho, jak vlastně lidé na Šumavě skutečně žijí a pracují. Příroda v jeho dílech tvoří především monumentální rámec lidských osudů, ať už v podobě přírodních katastrof (ničivé sucho, morová epidemie, sněhová bouře v horách), nebo je prostě jen majestátní kulisou, která svou sílu nepotřebuje demonstrovat žádnou akcí (šumavský prales). Stifterovým světem jsou archaická a neměnná rodina, rolník a řemeslník - jejich život a práce, uzavřený prostor odlehlých dvorců a samot, příroda - buď nedotčená, nebo jen „venkovsky“ kultivovaná (tj. jen do jisté míry). Celkově se však z jeho rozsáhlé novelistické tvorby dotýká Šumavy jen malá část, většina se odehrává jinde.

Z českých spisovatelů 20. století situoval na Šumavu některé své prózy Rudolf Kalčík (1923 - 1980). Napsal řadu próz o pohraničnících, kterou zahájil souborem povídek V hraničních horách (1950). Všechny se odehrávají na Šumavě počátkem 50. let a jsou plné napětí, dramatických situací a odvážných akcí. Kalčíkovým nejznámějším a také nejvýznamnějším dílem je román Král Šumavy (1960), který vznikl přepracováním scénáře stejnojmenného filmu z roku 1958. Čerpá z prostředí stanice pohraniční stráže v Hamrech, na hranicích s Bavorskem, jejíž četníci dlouho bezvysledně pátrají po nepolapitelném muži, "Králi Šumavy", a snaží se překazit jeho protizákonnou činnost. Pro postavu „Krále Šumavy“ si Kalčík vypůjčil skutečnou šumavskou legendu, Kiliána

- Franze Nowotného. Franz Nowotny pocházel z německé rodiny s pašeráckou tradicí, ze Starých Hutí. V roce 1946 byl odsunut do Bavorska. Už za první republiky si přivydělával pašováním přes hranici a i po odsunu se do své bývalé vlasti vracel. Příroda v románu nehraje hlavní roli, autor nevyužívá popisy, protože jeho cílem není evokovat čtenářům někdejší zdejší život. Šumava tvoří jen zajímavou a důležitou kulisu napínavému vyprávění o bojích pohraniční stráže s pašeráky a narušiteli hranic, hlavně s převaděči na německou stranu. Často využívá motiv nebezpečného a nepřekročitelného močálu. Román charakterizuje podobně jako další Kalčíkovy prózy dějový spád, napínavost, množství zápletek a výrazné postavy.

Realisticky ztvárnil přeměny života a lidského vztahu k práci román Kde lišky dávají dobrou noc (1957), který je společným dílem manželů Josefa a Miroslavy Tomanových. Pojednává o záchraně šumavského lesa napadeného kůrovcem. V celku české poválečné prózy je významný hlavně tím, že pomohl vymaňovat tzv. pracovní tematiku z oblasti schematismu příznačného pro budovatelský román. Socialismus je skryt v hlavní myšlence románu - spojení jednotlivců v sehraný celek, který vydává své schopnosti pro společný prospěch (na záchranu lesa napadeného kůrovcem). Je zároveň prvním románem s lesnickou tematikou po roce 1945. Les je vlastně také postavou románu, stejně jako v Klostermannově románu Ze světa lesních samot - působí na ty, kteří v něm žijí a pracují, je zdrojem obživy, ale má i svůj vlastní život.

Smrkem projelo zachvění. Ztrácí pevnou půdu pod noham. Umírá? Proč právě dnes? Proč ne za rok, za deset let? Smrk se opřel o vítr, ale větřík je slabý jako dětský dech, neudrží hustou korunu, plnou jehličí

naježeného hrůzou. Podřatý strom se sklání do rozpažené náruče rodných bratrů. Větve se však jen očísanou navzájem, chvojí se měkce poddává. Stromu praskají poslední cévy a šlachy. Dává světu sbohem bez pompy. S ohlušujícím praskotem křísne sebou o zem jak dlouhý, tak široký, až země zhluboka zaduní. Ještě naposled se silně roztřese a pak ztichne.

Děvčata se mimovolně stiskla k sobě a lítostivýma očima hledí na padlého, jako by to byl člověk. I hoši jsou zamyšleni a mlčí.¹

Zároveň není jen pouhou scénérií, ale dílem lidských rukou, román postihuje veškerý život a problémy lesa, spojené s jeho rozvojem. Vedle líčení krajiny se autoři zaměřují na její obyvatele, jejich potřeby a práci. Postavy jsou líčeny s psychologickou hloubkou, individuálními vlastnostmi, problémy a city. Jsme svědky nejen jejich profesního, ale i milostného a rodinného života. Z řady postav románu se Klostermannovým hrdinům nejvíce podobá polesný Kořán, který žije jen pro svůj les. Klostermannova revírníka připomíná i příjmením.

Kořán se plahočí po příkré stráni nad Čertovou roklí. Klopýtá od stromu ke stromu, v kolenou ho bolestivě loupe, ale nedbá; ani to v tu chvíli necítí.

Les tady je prořídlý. Smrky se hloučí k sobě ve skupinách, mnohde jsou kmeny zavětveny až k zemi, mnohde mají ulámané vršky. Jsou to podsadití chlapíci, hodní obdivu, středník, vyrostli tu přes vichřice a jinovatkové námrazy, přes rdousivý plyn, který sem táhne z nedalekých uhelných pánví.

¹ Toman, J., Tomanová, M.: Kde lišky dávají dobrou noc, s. 73

Kořán míří napříč rozlehlou jižní strání. Těžká vůně až hlavu mate. Smrky tu stojí v plné junácké kráse, zdánlivě plny života, ale jehličí je posmutnělé, lehýnce našedlé, a měděný kmen je chorobně prožloutlý. Polesný vidí, že Vápenka nelhal. Kořán se octl uprostřed živoucích mrtvol. Kůrovec je roztroušen kus tady, kus tamhle a celá stráž je v nebezpečí. Ach, proto les tak silně voní! To je jeho posmrtný dech, omamná vůně zelených korun, která ještě dlouho přežívá strom. Kořán pečlivě vyhledává napadené smrky a nožem odloupává kus kůry. Pod ní žravý brouk přetíná tepny stromů klikyháky chodbiček, přestřihuje jim nit života v nejkrásnějším věku.

...

Kořánovou myslí se valí myšlenka za myšlenkou, jedna truchlivější než druhá.¹

Šumava našla své místo i v poezii, objevuje se především v básních vznikajících v 70. a 80. letech 19. století, kdy byla oblast již přístupnější. „Snoubenkou své duše“ ji nazval Nerudův přítel, básník Adolf Heyduk, z jeho tvorby se Šumavy dotýká např. báseň U horského jezera. Vedle Heyduka tuto oblast zpracovali ve svých básních Jan Neruda, Eliška Krásnohorská, Otakar Mokřý – autor Jihočeských melodií nebo Jaroslav Vrchlický ve své první sbírce Z hlubin. Jeden ze svých Obrázků z cest věnuje Šumavě i Vilém Mrštík.

Při výčtu obdivovatelů tohoto svérázného kraje nesmíme zapomenout ani na malíře, dřevorytce, knihaře, řezbáře, tiskaře a spisovatele Josefa Váchala. Bydlel v hospodě pod Srním směrem k Čenkově pile a stejně jako

¹ Toman, J., Tomanová, M.: Kde lišky dávají dobrou noc, s. 48 - 49

Klostermann proputoval důkladně šumavský kraj ještě v době, kdy cesty byly neschůdné, příbytky odlehlé a počasí často nepříznivé. Vyřezal desítky barevných dřevorytů se šumavskými motivy. Je to Šumava taková, jakou ji dnes hledáme a nalézáme už jen v Klostermannových knihách.

Krajina, po které od Hrubé putujeme, je historicky zajímavá: můžeme se totiž na území bývalé královské svobodné oblasti. Zahrnuje území, které nazýváme Královská svobodná rychta, které až do roku 1848 mělo značné zvláštnosti. Byly to obce Svata Kateřina, Harvov, Hojzova Stráž a Zehbít v jižním ústeckém okrese, Zbít a Keply z hortholandského, Zbít a Stachy z kašperskohorského okresu. S výjimkou nejjižnější části obce Stachy, která zůstala skoro úplně česká, jsou nyní všechny rychty převážně německé. V severní části kraje, která se s okolním světem více styká, už téměř zapouštějí na dřívější výsady, ale v jižní části, zejména v Zbítě a Stachách, můžeme staré časy spatřit v paměti. Jedna z osad měla dokonce svou vlastní rychtu: KRÁLOVSKÁ FREYRICHTA STACHOVSKÁ.

Výsad bylo mnoho, ale zmíníme se jen o těch nejvýznamnějších. Obce rychty svobodné a jejich obyvatelé nebyli nikomu poddáni. Měli svou samostatnou vládu, v jejímž čele stál svobodný rychtář. Provo také mohla každá obec právně nazvat „Královská svobodná rychta“. Jako nejvyšší instance patřila rovněž svobodně volený archdiánský rychtář v Zbítě. On i rychtář

5. Význam a přínos Klostermannových próz

Klostermannovy prózy mají vedle hodnoty umělecké i velkou cenu dokumentární. Věrný obraz šumavských lesů, statků i sklářských dílen, venkovského selského prostředí, sugestivní líčení přírody, výstižné charakteristiky postav, poutavý děj a autorovo vypravěčské umění vytvářejí z jeho próz silná a umělecky působivá díla. Čtenář se z nich dozví nejen řadu zeměpisných reálií, ale je též poučen o historii kraje a typických rysech té či oné doby.

Krajina, po které od Hrubé putujeme, je historicky zajímavá; nalézáme se totiž na území bývalé královské svobodné oblasti. Zahrnuje devět obcí území takzvaného Královského hvozdu, které až do roku 1848 měly značné výsady. Byly to obce Svatá Kateřina, Hamry, Hojsova Stráž a Zejbiš v nynějším nýrském okrese, Zhůří a Keply z hartmanického, Stodůlky, Srní a Stachy z kašperskohorského okresu. S výjimkou nejjižnější z těchto obcí, Stachů, která zůstala skoro úplně česká, jsou nyní všechny ostatní převážně německé. V severní části kraje, která se s okolním světem víc styká, už téměř zapomněli na dřívější výsady, ale v jižní části, zejména v Srní a Staších, utkvěly staré časy pevněji v paměti. Jedna z osad měla donedávna na obecní pečeti: KRÁLOVSKÁ FREYRYCHTA STACHOVSKÁ.

Výsad bylo mnoho, ale zmíním se jen o těch nejdůležitějších. Obce byly svobodné a jejich obyvatelé nebyli nikomu poddáni. Měli svou samosprávu, v jejímž čele stál svobodný rychtář. Proto také mohla každá obec používat názvu „Královská svobodná rychta“. Jako nejvyšší instance působil rovněž svobodně volený vrchní rychtář v Zejbiši. On i rychtáři

jednotlivých obcí byli prostí rolníci. Podmínkou k vykonávání úřadu nebyla větší vzdělanost, nezřídka neuměla taková vládnoucí osoba ani číst, ani psát.¹

Charakteristickým rysem Klostermannových próz je jeho upřímný, láskyplný a srdečný vztah k člověku, k jeho životu a strastem – je to vztah plný pochopení. Klostermann byl humanitně vzdělaný, což se v jeho dílech projevuje láskou k člověku, vírou v něho i v jeho schopnosti a také velkou dávkou optimismu. Autobiografické práce nás přesvědčují o tom, že Klostermann přilnul ke každému, kdo se mu jen trochu zdál být dobrým člověkem, a nezapomněl do smrti na nikoho z těch, kteří s ním dobře jednali nebo mu na čas byli přáteli. S úctou vzpomínal na své rodiče, nezištně pomáhal příbuzným. Lásku projevoval nejen lidem, ale i zvířatům a celé živé přírodě, a tuto lásku čtenářům ve svých dílech předával.

Klostermann tvořil hlavně v době, kdy literární módou byla dekadence a mnozí autoři vyhledávali a zobrazovali pouze stinné stránky lidského života, zdůrazňovali negaci, zmar a smrt. Vzhledem k této skutečnosti musíme uznat, že Klostermann dovedl takovým tendencím vědomě a programově vzdorovat. Žádná z jeho postav není zcela zlá a špatná, na každé je schopen vždy najít alespoň nepatrný zlomek ušlechtilosti, dobroty a lidskosti. Někdy se může zdát, že je shovívavý až příliš. Kladná vlastnost už přestává být kladem a stává se slabostí – zejména tehdy, když spisovatel společenský konflikt raději obchází, než aby jej zobrazil s celou naléhavostí a hledal jeho příčinu. Klostermannovi hrdinové jsou mnohdy lidé slabé vůle, pasivní, křesťansky pokorní. Takoví jsou např. hrdinové

¹ Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890, s. 31

románů Ecce homo, Vypovězen, Pozdní láska, Pan Zbyněk Bukvice, takový je i sedlák Krušný v Mlhách na Blatech i hrdinové několika povídek.

Klostermannovy povídky i romány obsahují mnoho podrobných, často až detailních popisů práce, zvyků a obyčejů, dokonce i způsobů myšlení zdejších lidí. V jedné ze svých črt popisuje Klostermann starý zvyk stavění tzv. umrlčích prken, na kterých leželi někdy i celou zimu nebožtíci, podél cest. Tato umrlčí prkna, kterých si jako zvláštnosti všiml za svého pobytu na Šumavě i Jan Neruda, tu stávala všude u polí, ale hlavně pod stromy na rozcestí. Jako nejobvyklejší symbol byla na nich namalovaná zlomená svíce nebo lebka se zkříženými hnáty, vyznačeno nebožtíkovo jméno a připsána krátká prupovídka. Tradice pokládání umrlčích prken nebyla jen projevem lidové mystiky, ale napovídala mnoho i o životě lidí v zapadlých samotách, proto je Klostermann zapracoval i do svých děl.

V románech a povídkách ze šumavského i národnostního rozmezí nenajdeme ani stopy po národnostních konfliktech. Odpovídá to historické situaci 60. let 19. století. Prostý český a německý lid u Klostermanna žije vedle sebe bez národnostní zášti, nacionalismus a šovinismus jsou mu naprosto cizí.

... A ještě něco. Již se mi vytýkalo, že jednající osoby mých skromných tvoreb jsou národnosti německé. Možná, že kdož mi toho vytýkají, jsou v právu nyní, v době, kdy se hlásá superiorita jednoho kmene nad druhým a vyhlazovací válka proti slabším, méně četrným.

Ale já za sebe nemohu. Nevidím svůj ideál v bezohledném domýšlivci, jenž slabšího chce rdousit a to za právo pokládá, co jeho zvráceným

pudům hoví.

Líčím centrální Šumavu, její přírodu i tuhý boj, jež člověku jest podstupovat, jež osud do oněch končin postavil. Ten člověk tam je plemenem Němec, toho nezměním ani já ani kdo jiný....¹

V předlistopadové době někteří kritici napadali Klostermannův styl a označovali ho za zdlouhavě poučný a plný "prázdných míst". Zda právem či nikoli, je často i věcí čtenářského vkusu. Skutečností však zůstává fakt, že Šumava osídlená německy hovořícími lidmi už neexistuje. Žijí sice dosud někteří z tehdejších Šumavanů německého jazyka s dosud živoucí vzpomínkou na onen dávno minulý čas, jejich počet však rapidně klesá. Obráceně vzato rostou tedy Klostermannovy "naučné" pasáže stále v ceně, protože jsou autentickým a nenahraditelným svědectvím toho, jak tomu "v srdci šumavských hvozdů" kdysi bývalo a nikdy už nebude.

¹ Klostermann, K.: Kam spějí děti, s. 10

Závěr

Karel Klostermann (1848 – 1923), jehož rozsáhlá tvorba přináší do české literatury na konci 19. a počátkem 20. století novou námětovou oblast - Šumavu a její okolí, patří dodnes ke čteným autorům. Po jeho knihách sáhnou čtenáři, kteří mají rádi realistickou prózu, v níž drsná příroda hraje důležitou roli. Realistická próza nahlížela na člověka jako na součást určitého regionu, ve kterém je pevně zakotven a je jím ovlivňován, a vytvářela postavy jako reprezentanty jistého kraje, jeho atmosféry, jeho „genia loci“. Na toto pojetí Klostermann navázal, ale šel poněkud jiným směrem – k pojetí přírody jako protihráče lidí. Literární dráhu zahájil dokumentárně pojatými cestopisnými fejetony a črtami. V 90. letech 19. století se věnoval hlavně románové tvorbě, drobné prózy stály zatím stranou jeho hlavního zájmu. Až na počátku minulého století začal v próze preferovat drobnou epickou formu, především povídku.

S Klostermannovým jménem se setkáme ve většině učebnic dějin české literatury, v učebnicích německých tomu tak není. Jeho rodiče byli šumavští Němci, Klostermann sám se narodil v rakouském Haagu, vyrostl však v Čechách, ale v rodině se hovořilo téměř výhradně německy. První díla proto začal psát v rodné němčině. U německého publika se však nesetkal s očekávaným ohlasem – stále ho srovnávalo se Stifterem. České publikum projevilo o jeho knihy větší zájem, začal tedy psát česky, což však paradoxně téměř vyloučilo možnost uspět v německých literárních kruzích a způsobilo mu i další těžkosti v soukromém a profesním životě. Stal se totiž pro mnohé své současníky, především pro ty silně nacionálně smýšlející, ne Čechem, nýbrž přeběhlíkem, zrádcem svého národa. Asi bychom si neměli klást otázku, zda byl Klostermann Čech či Němec,

spíše bychom měli konstatovat, že byl obojí - Němec stejně jako Čech. Němcem byl ve smyslu definice, která za základ národnosti považuje původ; Čechem pak podle definice postavené na "vědomí stejné politicko-kulturní minulosti" – jinak řečeno pro svou znalost dějinného vývoje Čech na jedné straně a svým zdomácněním v českém jazyce na druhé.

Klostermannův poněkud sporný původ však nikterak nesnižuje kvalitu jeho tvorby. Pětkrát získal literární cenu České akademie věd a umění, a to za romány *Ze světa lesních samot*, *Za štěstím*, *Světák z Podlesí*, *Mlhy na Blatech* a *Suplent*. Dokázal mistrně rozehrávat napínavé a dynamické děje, které lokalizoval do přírodních scénérií pro mnohé české čtenáře do značné míry exotických. Příroda vstupuje do lidských osudů, je prostředím, kde lidé jeho románů žijí, ovlivňuje často osudově jejich životy, je symbolem duševního rozpoložení protagonistů a předzvěst jejich situací. Šumavská příroda má v jeho prózách vlastní život. V jednotlivých románech tzv. šumavské trilogie a v románu *Skláři* autor zaznamenal značnou část šumavských dějin se všemi zlomovými událostmi, které v ní zanechaly nerasmazatelné stopy. V drobnějších prózách je Šumava vylíčena věčně, ale současně i tak, aby vyvolávala obdiv. Romány Klostermannovi poskytovaly dostatek prostoru k popisům, zároveň přinášely i větší množství postav. Příroda v jeho podání se mění a s ní i její obyvatelé. Pokora a strach z její nepředvídatelné síly vytvářejí protikladnou dvojici, a to se lidem mnohdy stane osudným. Romány tak získávají výchovné a vzdělávací zaměření, spíše skryté, jen málokdy podávané přímo a otevřeně. Faktem je, že se Klostermann nikdy zcela nevyrovnal se změněnou tváří Šumavy po řádění vichřice a kůrovce. Odrazem těchto změn a hlavně ztělesněním vzpomínek na někdejší podobu kraje se stávají některé postavy, např. děda Podílský v románu *Kam spějí děti* či Rankelský

Sepp v románu V ráji šumavském. Takto Klostermann vzpomíná na vichřicí zpustošenou Šumavu:

*Ale moje Šumava, ta stará Šumava, jak bývala, ta již nežije, a komu tam býti, těžko dost jest mu zápasiti. Ty stará Šumavo, ty má kolébko! Tvé hvozdy lehly, nikdy již v staré slávě nevstanou. Jen močály klečí porostlé jsou, jak bývaly a v podzimních nocích záhadná světla v nich laškují, modravé plameny, duše zemřelých lidí. A duše milionů zemřelých velikánů lesních, kam ty se děly?*¹

I když Klostermannova milovaná stará Šumava zmizela, jeho knihy zůstaly a v nich i obraz kraje před osudnými změnami, které jej potkaly, a zůstala i Šumava nová – možná méně tajemná a méně tvrdá ke svým obyvatelům, ne tak nebezpečná a ohrožující život člověka. Minulost a podobu této zvláštní a krásné oblasti Klostermann natrvalo zachoval.

¹ Klostermann, K.: Ze světa lesních samot, s. 399

Prameny a literatura

- Kalčík, R.: Král Šumavy. Naše vojsko, Praha 1964
- Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1986
- Klostermann, K.: Lístky ze šumavské epopeje. Československý spisovatel, Praha 1983
- Klostermann, K.: Odysea soudního sluhy a jiné povídky. Albatros, Praha 1972
- Klostermann, K.: Šumavské rapsódie. Odeon, Praha 1975
- Klostermann, K.: V ráji šumavském. SNKLHU, Praha 1958
- Klostermann, K.: V srdci šumavských hvozdů. Odeon, Praha 1971
- Klostermann, K.: Vybrané spisy Karla Klostermanna – svazek II. Kam spějí děti. Skláři. SNKLHU, Praha 1957
- Klostermann, K.: Vypovězen. Československý spisovatel, Praha 1972
- Klostermann, K.: Ze světa lesních samot. SNKLHU, Praha 1955
- Toman, J., Tomanová, M.: Kde lišky dávají dobrou noc. Československý spisovatel, Praha 1976
- Felix, E.: Literární Plzeň v obryse (díl II.). Od národního obrození k státní samostatnosti. Společnost pro národopis a ochranu památek, Praha 1933
- Hilčr, J.: *Doslov* in: Klostermann, K.: Odysea soudního sluhy a jiné povídky. Albatros, Praha 1972
- Chaloupka, O.: Příruční slovník české literatury od počátků do r. 1945. Adonai, Praha 2001
- Janáčková, J.: Česká literatura 2. NLN s.r.o., Praha 1998

- Janáčková, J.: *Předmluva* in: *Lístky ze šumavské epopeje*. Československý spisovatel, Praha 1983
- Janáčková, J.: *Předmluva* in: *Vypovězen*. Československý spisovatel, Praha 1972
- Kol. autorů: *Čeští spisovatelé 20. století*. Československý spisovatel, Plzeň 1985
- Kol. autorů: *Slovník českých spisovatelů*. Libri, Praha 2000
- Kol. autorů: *Šumava, Bavorský les. Kletr*, Plzeň 1991
- Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. NLN, Praha 1998
- Mocná, D., Peterka, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Ladislav Horáček – Paseka, Praha a Litomyšl 2004
- Melicharová, J.: *Šumava*. Olympia, Praha 1973
- Nohejl, B.: *Předmluva* in: *Klostermann, K.: Črty ze Šumavy 1890*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1986
- Novák, A., Novák, J. V.: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Atlantis, Brno 1995
- Pavelka, J., Pospíšil, I.: *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. Georgetown, Brno 1993
- Polák, J.: *Josef Toman - Miroslava Tomanová*. Československý spisovatel, Praha 1978
- Regal, M.: *Život a dílo Karla Klostermanna*. Josef R. Vilímek, Praha 1926
- Stehlík, L.: *Země zamyšlená 3 (Šumava)*. Československý spisovatel, Praha 1970
- Šťastný, R.: *Čeští spisovatelé deseti století*. HQ Kontakt, Praha 2001
- Tichý, V.: *Doslov* in: *Klostermann, K.: V ráji šumavském*. SNKLHU, Praha 1958

Tichý, V.: *Doslov* in: Klostermann, K.: *Ze světa lesních samot*. SNKLHU, Praha 1955

Tichý, V.: *Doslov* in: Klostermann, K.: *Vybrané spisy Karla Klostermanna* – svazek II. Kam spějí děti. Skláři. SNKLHU, Praha 1957

Záloha, J.: *Šumava od A do Z*. Růže, České Budějovice 1972

www.klostermann.cz

www.klostermann.wz.cz

ANOTACE

Lenka Kofroňová:

Klostermannova Šumava

Tématem diplomové práce je obraz Šumavy a jejích obyvatel v dílech Karla Klostermanna. Předmětem analýzy se staly autorovy romány *Ze světa lesních samot*, *V ráji šumavském*, *Kam spějí děti*, *Skláři* a soubory povídek *V srdci šumavských hvozdů* a *Odysea soudního sluhy*. Cílem bylo sledovat obraz Šumavy jako celku, jejích proměn v proudu času a jejích svérasných obyvatel.

Jednotlivá díla jsou analyzována z žánrového hlediska. Pozornost je věnována též autorovým literárním začátkům a jeho uměleckému vývoji a postupnému zrání. V povídkové tvorbě se zaměřuji především na postavy, které představují různé typy šumavských obyvatel, v případě románu je předmětem zkoumání hlavně obraz šumavské krajiny a její vliv na obyvatele, kteří zde žijí. Nejvýznamnější romány tvořící tzv. šumavskou trilogii jsou zpracovány jako samostatné kapitoly, které tvoří jádro diplomové práce.

V závěrečných kapitolách stručně charakterizuji autorovu tvorbu jako celek a pokouším se o srovnání Klostermannova obrazu Šumavy s obrazy jiných spisovatelů, např. Josefa Ranka, Adalberta Stiftera aj., a snažím se vymezit význam a přínos Klostermannových próz pro českou literaturu.

Resumé

Thema dieser Diplomarbeit ist die Darstellung des Böhmerwaldes und seiner Bewohner im Werk von Karl Klostermann. Zur Analysis sind Klostermann's Romane *Ze světa lesních samot*, *V ráji šumavském*, *Kam spějí děti*, *Skláři* und zwei Zyklen der Erzählungen *V srdci šumavských hvozdu* a *Odysea soudního sluhu* benützt. Das Ziel war der Böhmerwald als Ganzes, seine Veränderungen im Laufe der Zeit und seine eigenartige Bewohner im Klostermann's Werk.

Einzig Werke sind aus dem Genregesichtspunkt analysiert. Beachtung schenke ich auch den literarischen Anfängen des Schriftstellers, seiner künstlerischen Entwicklung und schriftweiser Reife. In dem Erzählungsschaffen richte ich vor allem auf die Personen, die verschiedene Typen der Böhmerwaldbewohner darstellen, im Fall des Romans prüfen wir hauptsächlich die Darstellung der Böhmerwaldlandschaft und ihr Einfluss auf ihre Bewohner, die hier leben. Die bedeutendsten Romane, die sog. Böhmerwaldtrilogie bilden, sind als selbstständige Kapitel verarbeitet und diese Kapitel bilden den Kern der Diplomarbeit.

Am Ende der Arbeit charakterisiere ich noch kurz Klostermann's Schaffen als Ganzes und ich versuche seine Darstellungen des Böhmerwaldes mit Darstellungen anderer Schriftsteller, z. B. Josef Rank, Adalbert Stifter ua., zu vergleichen. Und schließlich bemühe ich Bedeutung und Beitrag Klostermann's Werke für tschechische Literatur abgrenzen.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Šumava

Karel Klostermann

fejeton

povídka

román

V srdci šumavských hvozdů

Odysea soudního sluhu

Ze světa lesních samot

V ráji šumavském

Kam spějí děti

Skláři